

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Острозька академія”

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

«Ідея Балто-Чорноморського Союзу: історія, сучасні концепції і перспективи їх реалізації.»

Виконала студентка 6 курсу, групи ММВ-61,
спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії,
освітньо-професійної програми
“Міжнародні відносини”

Галан Анастасія Валентинівна

Керівник – доктор політичних наук, професор Сидорук Т.В.

Рецензент

Робота допущена до захисту

(протокол № __ засідання кафедри міжнародних відносин від ____ 2020
року

Завідувач кафедри міжнародних відносин: _____

Тетяна СИДОРУК

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ІДЕЇ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ.....	8
1.1. Ретроспективний аналіз ідей Балто-Чорноморського об'єднання	8
1.2. Теоретичне підґрунтя концепцій співпраці в регіоні	15
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ІНІЦІАТИВ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ	26
2.1 Сучасна ситуація у регіоні	26
2.2.Сучасні ініціативи та їх імплементація	36
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. Перспективи регіонального співробітництва	47
3.1.Потенційні економічні досягнення і проблеми	47
3.2. Вигоди і ризики кооперації у військовій сфері.....	53
3.3. Переваги та недоліки політичного виміру союзу	59
Висновки до розділу 3.....	61
Висновки.....	63
Списки використаних джерел та літератури	69

ВСТУП

Актуальність обраної теми наукової роботи зумовлена тим, що ідея створення Балто-Чорноморського союзу відновила у риторичній країні регіону та має перспективи до імплементації. Геополітична концепція передбачає створення союзу країн Балтійського моря та Чорного моря. Ці країни історично входили до складу Речі Посполитої і займають важливе геополітичне, транзитне становище. Союз цих держав має великий економічний, політичний та оборонний потенціал.

До переваг створення Балто-Чорноморського союзу можна віднести вдале геостратегічне і компактне розташування країн Міжмор'я на шляху перетину транспортних і енергетичних коридорів, взаємодоповнюваність економік, тривалі історичні контакти, схожість етнічного менталітету, світоглядного, культурних і цивілізаційних принципів.

Обговорення цієї ідеї розпочалося після Першої Світової війни польськими та українськими вченими для формування групи держав з метою відстоювання їх незалежності та культурної ідентичності.

Формування розуміння важливості створення союзу та аналіз перспектив розпочалися саме у той період. Розробкою займалися вітчизняні науковці, такі як: Степан Рудницький, Юрій Липа, так і іноземні – Йозеф Підсудський.

З 2014 року обговорення щодо створення Балто-Чорноморського об'єднання знову були ініційовані Польщею задля створення об'єднання для економічного, оборонного та політичного розвитку.

В сучасних наукових працях конфігурують науковці: Юрій Метелешко, Ольга Коваленська, Олексій Волович, Борис Зажигаєв, Богдан Левик та інші.

Мета роботи полягає у проведенні комплексного аналізу формування ідеї Балто-Чорноморського Союзу.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) Дослідження формування ідеї Балто-Чорноморського регіону в контексті історичних процесів, що впливали на регіон;
- 2) Аналіз теоретичних праць у сфері геополітики, для формування розуміння теоретичного підґрунтя об'єднання;
- 3) Важливим етапом дослідження є аналіз сучасного стану у регіоні у політичному та економічних вимірах, що формують бачення потреб країн, які потенційно стануть членами Балто-Чорноморського об'єднання;
- 4) Аналіз актуальних ініціатив у напрямку створення Балто-Чорноморського об'єднання;
- 5) Детермінування можливих цілей та пріоритетів союзу;
- 6) Визначення перспектив та можливих проблеми в економічній, політичній та оборонній сферах.

Об'єктом наукової роботи є Балто-Чорноморський регіон.

Предметом є ідеї і концепції Балто-Чорноморський Союзу.

Стан наукового вивчення проблеми. Формування наукового підґрунтя ідеї Балто-Чорноморського Союзу почало активно розвиватись після заяв Анджея Дуди. Вчені, спираючись на історію та сучасну необхідність, пропонують нові концептуальні засади та створюють ідеї розвитку регіону. Серед вітчизняних науковців, теоретичний аспект дослідження ідеї Балто-Чорноморського Союзу вивчали Левик Б., Ярмоменко С., Фененко А., Зажигаєв Б., Желіховський С. Дослідження перспективи створення Союзу стали акцентом уваги для більшості науковців, серед них: Биканов Д., Волович О., Ковалевська О., Дерев'янка Ю., Галабала О., Кралюк П., Рудницька У. Європейські дослідники також акцентують свою увагу на дослідженні перспектив створення об'єднання, серед них: Girlea I., Laruelle M., Rivera E., Mosbacher G., Tomaszewska N., Staryk A., Zurawski P.

Джерельна база роботи. Для об'єктивності дослідження в праці були використані як вітчизняні, так і іноземні джерела. Використані електронні джерела допомогли показати актуальну ситуацію в регіоні, так як використовувалися офіційні статистичні дані таких установ, організацій та

об'єднань, як Світовий банк, ОЕС, офіційні сайти Міністерств закордонних справ, офіційні ресурси форумів. Аналіз меморандумів та договорів значною мірою продемонстрував імплементовані ініціативи та їхні цілі. Також, були використані портали новин аби проаналізувати настрої та реакцію громадян на події.

Теоретико-методологічна основа досліджень використана відповідно до потреб дослідження наукової роботи. Наукова робота засновується на об'єктивізмі та суб'єктивізмі. Спираючись на історичні факти та економічні показники, автором було проаналізовано можливість успішної реалізації проєкту Балто-Чорноморського союзу.

Суб'єктивними твердженнями, на основі проаналізованих даних, є формування перспектив союзу, його проблем та можливих досягнень.

В роботі використано описовий метод, що формує бачення ситуації у регіоні на основі регіональних процесів, що відбуваються. У рамках дослідження був використаний історичний метод, аби сформуванати хронологічну послідовність розвитку ідеї Балто-Чорноморського союзу та представити загальну картину формування даної ініціативи.

Використання порівняльного методу дозволило проаналізувати об'єднання у декількох сферах, визначити перспективи та недоліки економічного, політичного, а також оборонного союзу.

Серед конкретних методів у роботі присутні вивчення документів, аналіз (розкладання аспектів феномену на окремі складові) і синтез (поєднання окремих сторін предмету дослідження в єдине ціле), абстрагування.

Хронологічні та географічні рамки. Перш за все, для подальшого дослідження, варто дефініювати поняття Балто-Чорноморського регіону та межі. Ідея об'єднання формується на основі територіальної приналежності та спільного історичного минулого, тому визначення географічних та хронологічних меж важливе для аналізу проблематики кооперації.

Варто зазначити, що єдиного визначення регіону немає. Дослідники у своїх працях керуються географічним розташуванням, логічним визначенням та

політичними мотивами. Враховуючи широкий спектр сфер співробітництва, та різноманітні його варіації у суспільній та науковій думці, країни, що мають вихід до Чорного моря чи до Балтійського моря можуть бути потенційними членами об'єднання. До країн Балтійського басейну можна віднести: Німеччину, Польщу, Росію, Литву, Латвію, Естонію, Фінляндію, Швецію, а також Данію. У склад Чорноморського басейну входять: Україна, Російська Федерація, Грузія, Туреччина, Болгарія та Румунія.

На межі можливого Союзу впливають, перш за все, зовнішньополітичні орієнтири та бажання країн до інтеграції. Більшість праць сконцентровані на дослідженні перспектив об'єднання шести країн – Латвії, Литви, Естонії, Польщі, Білорусі та України. Ці держави формують пряму вісь від Чорного до Балтійського моря.

Хронологічні рамки формування ідеї Балто-Чорноморського об'єднання охоплюють межі дослідження історичного підґрунтя з періоду створення торговельного шляху «Із Варяг у Греки», акцентують увагу на створенні концептуальних засад у міжвоєнний період та продовжуються до сьогодення.

Практичне значення дослідження. Варто зазначити, що ідея створення та реалізації Союзу знаходиться лише на етапі розробки, а отже, потребує теоретичного обґрунтування, формування пріоритетів та цілей, загального аналізу ініціативи Балто-Чорноморського Союзу, якими будуть керуватись країни у своїй майбутній діяльності. Таким чином, дослідження кваліфікаційної роботи можуть бути використані, як офіційними органами держав можливого Союзу, так і незалежними представниками (аналітичні центри, тощо). Праця може слугувати підґрунтям для розробки подальших кроків, які допоможуть перейти до реалізації ініціативи.

Апробація результатів. Проблематика питання даної кваліфікаційної роботи розглядається автором у статті «Перспективи створення Балто-Чорноморського Союзу» у публікації Наукових записок студентів та аспірантів Національного університету «Острозька академія» 2020 року, у серії «Міжнародні відносини».

Структура роботи побудована на основі логіки викладу матеріалу. Складається зі вступу, першого розділу та двома підрозділами, що досліджують історичні передумови ідеї Балто-Чорноморського Союзу; другого розділу та двох підрозділів, який акцентують увагу на сучасному стані регіону та імплементації ініціатив; а також третього розділу та трьох підрозділів, що аналізують ідеї об'єднання у економічному, політичному та військовому форматах. У висновку автор, спираючись на аналітичну роботу, підводить підсумки та висуває пропозиції у подальшому дослідженні питання створення Балто-Чорноморського Союзу.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ІДЕЇ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ.

Ідея створення Балто-Чорноморського Союзу нараховує довгу історію. За час свого існування, ідея змінила як свої межі, так і принципи співробітництва. Для формування чіткого бачення майбутнього Балто-Чорноморського об'єднання варто дослідити історичне та теоретичне підґрунтя даної ініціативи.

1.1. Ретроспективний аналіз ідей Балто-Чорноморського об'єднання

Вигідне геополітичне становище відіграло важливу роль у формуванні історичного надбання регіону. Численні напади та захоплення впливали на специфіку ідеї Балто-Чорноморського союзу.

Своє важливе геополітичне значення регіон між Балтійським та Чорним морями вперше набув під час формування великого торгового шляху «Шлях із Варяг у Греки». Торговий шлях був своєрідним першим об'єднанням Балтійського та Чорного морів. Перші згадки про «Із Варягів у Греки» з'явився у літописі «Повість временних літ», який датується XI-XII століттям. Термін існування цього торгового шляху досі вважається дискусійним. Проте, свого розквіту шлях досяг у X столітті нашої ери. Шлях пов'язував між собою Скандинавію та Візантією. Одним із головних пунктів був Київ.¹ По цьому шляху країни підтримували економічні відносини: обмінювались товарами, підтримували зв'язки та проводили експедиції.

Занепад у XI столітті нашої ери торгового шляху свідчив про важливі економічні зміни, як у регіоні, так і в Київській Русі окремо. Зв'язок між Балтійським та Чорним морем слабшав, проте зростала роль самостійних торговельних ланок.²

¹ Кралюк П. МІЖМОР'Я: історія та перспективи. Газета «День». № 14. 2020. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/mizhmorya-istoriya-ta-perspektyvy>

² Синиця Є.В. Шлях із Варягів у Греки. Енциклопедія історії України. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Shliakh_V (дата звернення: 27.10.2020)

Факт існування великого торгового шляху на початку заснування цивілізацій свідчить про важливість території між Чорним та Балтійським морями у геополітичному вимірі, як транзитного регіону. Шлях «із Варягів у Греки» став одним із перших економічних сполучень та проходив саме через територію Балто-Чорноморського регіону.

У дослідженні формування ідеї Балто-Чорноморського союзу, важливим аспектом є той факт, що регіон між двома морями знаходиться на політичному та культурному стику Європи та Євразії. Таким чином, Балто-Чорноморський регіон відіграв важливу роль у формуванні та розвитку одночасно двох центрів сили. Саме у регіоні між двома морями можна прослідкувати прояви конфліктогенності між європейським та євразійським світом.

Монголо-татарські набіги та завоювання стали складним етапом для багатьох країн, проте саме для Балто-Чорноморського регіону завоювання відіграли ключову роль у формуванні самоідентифікації та історичного надбання. У наслідок монголо-татарських набігів відбулось значне розмежування та розділення територій на чотири зони:

1. Схід, який в більшій мірі належав та підпорядковувався Євразії. На цих територіях прослідковувався найбільший вплив Золотої Орди.

2. Північ – до неї можна віднести Псков та Новгород, що склали периферії. На північ значною мірою впливали одразу дві культури: євразійська та європейська зі сторони німців. Як наслідок, така ситуація значною мірою погіршила темпи розвитку регіону в цілому.

3. Центр – Київ, який знаходився у занепаді, та став легкою ціллю для негативних чинників.

4. Захід – основа розвитку. Ця зона була найбільш віддаленою від впливу Золотої Орди, що дозволило проводити власну, відносно незалежну, політику. Саме цей фактор дав можливість західній частині претендувати на роль центру у Балто-Чорноморському регіоні. Галич і Вільнюс стали новими претендентами на роль головної сили у регіоні.

Таким чином, можемо констатувати, що розмежування у регіоні на певні зони було зумовлене тогочасною геополітичною ситуацією. Різний рівень впливу від сходу до заходу формував відмінну культуру та ментальність на одних і тих самих територіях.

У середині XIII століття на фоні усіх регіональних розмежувань починає формуватися новий центр у Литві. Потужна політика, сконцентрована на владі князя та усунення впливу на політику інших суб'єктів, дає можливість стати новим центром влади у регіоні. Формується нова держава — Королівство Литовське, яке отримує значний вплив у цілому регіоні.³

XVI століття — період, який аналізується у працях більшості вчених, котрі займаються дослідженням історії формування ідеї Балто-Чорноморського об'єднання. У 1569 році була підписана Люблінська унія. На основі цього документу була сформована Річ Посполита, яка проіснувала до 1795 останній поділ). Федеративна держава об'єднувала всі території сучасного Балто-Чорноморського регіону: Україну, Польщу, Молдову, Латвію, Литву, Естонію та Білорусь. Річ Посполита була найбільшою державою того часу та змогла досягти значних успіхів у економічному розвитку, а також на міжнародній арені.

Під час цього періоду, можна прослідкувати, як зростає могутність регіону. Були сформовані потужні державні утворення, які володіли достатнім впливом для формування геополітичної карти світу.

Великі зміни та поділи у регіоні відбуваються зі створенням Кримського ханства. Такі події змінюють структуру та однорідність місцевого населення, що значною мірою впливає на культуру, мову, релігійне становище та політику.

Наступні століття можна охарактеризувати для Балто-Чорноморського регіону, як період розділення між великими імперіями. Російська імперія та Австрійська імперія аж до XIX століття вели активну боротьбу за сфери впливу на територіях між двома морями. Таке прагнення Імперій пояснювалось

³ Бекас Д., Раєвський М. FAQ: Велике Князівство Литовське. 200 років невідомої історії. «WAS». URL: <https://was.media/uk/2020-09-13-faq-velike-knjazivstvo-litovske/>

вигідним географічним становищем, виходом до моря та отримання переваги у суперництві.⁴

XVIII століття стало століттям протистояння у Балто-Чорноморському регіоні. Російська імперія намагалась отримати якомога більше земель у своє підпорядкування, аби отримати значні переваги у регіоні. Незважаючи на те, що Польщі вдалось отримати власне державне утворення після Віденського конгресу 1814-1815 року – польські території залишалися у підпорядкуванні Російської Імперії. Більше того, королем Польщі вважався російський цар.⁵

Із початком Першої Світової Війни і пізнішим формуванням Версальсько-Вашингтонської системи, Балто-Чорноморський регіон починає втрачати свою значну роль. Продовжуючи знаходитись на зіткненні різних цивілізацій, регіон повністю втратив свою ідентичність.

Формування концепції Балто-Чорноморського союзу бере початок із XX століття. Ініціатива створення об'єднання виникла після закінчення Першої Світової Війни. Відтоді, концепція безліч разів змінювала свої форми, авторів та межі. Проте, її ініціатором та засновником був Степан Рудницький, який у Балто-Чорноморському об'єднанні бачив шлях розв'язання питання «незалежності» як України, так і інших країн, які прагнули до суверенності. Вчений вбачав для Фінляндії, Латвії, Литви, Естонії, Білорусі та України загрозу з боку Росії та Польщі. На його думку, союз саме цих держав мав потенціал забезпечити кожному з його учасників можливість самоідентифікації та гарантувати ефективне об'єднання. У своїх працях, які датуються з 1914 року, він обґрунтовував спільність народів цих 6 держав, ґрунтуючись не лише на відстоюванні незалежності, але і на низці факторів, таких як: ментальність, історія, цінності та віра.⁶

⁴ Ярмоменко С.Г. Балто-чорноморський простір як геополітична стикова зона: теоретичні аспекти. 2014. 2 лют. 279с.

⁵ Віденський конгрес та його рішення. URL: <http://www.aus-ugr.narod.ru/59.html>

⁶ Ковалевська О. 100 – річний ювілей нереалізованої ідеї: «Концепція Балто-Чорноморського союзу» в працях Степана Рудницького і сучасні перспективи. Вісник Інституту історії України. Регіональна історія України. Київ, 2018. №12. С. 329–345.

Майже ідентична ініціатива була висунута у Польщі. Ініціатором ідеї був політик Йозеф Підсудський, який вбачав у об'єднанні можливість захисту країн від Німеччини та Радянського Союзу. Цей план мав на меті створити таку конфедерацію, яка б повторювала межі Речі Посполитої до її третього поділу у 1795 році. Важливо зазначити, що за планом Підсудського головним актором у цьому об'єднанні мала бути Польща. Під час Версальських домовленостей 1919 року лідери країн намагалися створити власну федерацію країн Східної Європи, хоча на той час більшість країн не підтримувало лідерство Польщі. Саме тому, перша спроба створення Балто-Чорноморського союзу, яка відбулась 1919 році у Ризі, була неуспішною.⁷

Важливо підкреслити, що у згаданий період популяризувався рух, щодо політичного зближення народів регіону, проголошуючи їх незалежність. Мається на увазі згадане вище підписання делегатами конференції країн Балтії (Естонії, Латвії, Литви, Польщі, УНР та Фінляндії) документа, 6 вересня 1920 року, поблизу Риги. Конвенція мала на меті створити «Східну Антанту» та «Балто-Чорноморський союз». В результаті, делегації змогли розробити низку важливих рішень, пропозицій та конвенцій, спрямованих на об'єднання держав-учасниць у політичних, економічних, військових, комунікаційних, культурних та наукових сферах взаємовідносин. Саме підписання цього документу вважається першою спробою створення Балто-Чорноморського Союзу. Конвенція не дала очікуваних результатів. Перешкодами у реалізації стали амбіції країн та боротьба за владу, що не дозволили ідеї розвинутиись до повномасштабного рівня.

Тим часом, Москва розробляла амбіційний план, щоб отримати ще більше влади та контролю. Подальші події можуть слугувати наочним свідченням того, що такі країни, як Білорусь та Україна, були важливими для поширення політики та впливу. Як тільки випала така можливість, Кремль не вагався реалізувати реваншистські наміри. Зокрема, можна розглянути ті події,

⁷ Laruelle M., Rivera E. Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. IERES Occasional Papers, 2019. С. 30.

які відбувалися як під час Другої світової війни, так і після неї. Внаслідок останнього, європейський континент розділювався на сфери впливу, згодом перетворившись на територію міжблокового протистояння Холодної війни, яка в найкритичніші моменти без перебільшення загрожувала знищенням всієї людської цивілізації.⁸

Зі створенням Радянського Союзу тема створення Балто-Чорноморського об'єднання не піднімалася до розпаду СРСР. Отож, актуальність питання створення Балто-Чорноморського союзу зростає лише зі здобуттям незалежності колишніх радянських держав. Після розпаду СРСР країни перебували у складному економічному і безпековому становищі, та прагнули до пошуку союзників та стабільності. Результатом постійних обговорень та ініціатив стало підписання 29-30 липня 1994 року документу, що створював Лігу політичних партій країн Міжмор'я. Саме ця ініціатива активно обговорювала актуальність створення відкритого ринку, спільних військових сил та відкритих кордонів. Проте, пізніше Польща змінила свій вектор зовнішньої політики на західний напрям, а саме — зосередила всю свою увагу та сили на Європейському Союзі до якого вже у 2004 році увійшла як повноцінний член.⁹

Саме з 1990-х років з'явилося розуміння, що території, які знаходяться на межі Європи та Росії, потребують кооперації та скоординованих дій у різних проблемних сферах, таких як: економіка, енергетика, екологія та безпека. Відтоді було створено два об'єднання: Рада держав Балтійського моря (РДБМ) та Чорноморське економічне співробітництво (ОЧЕС). Російська Федерація входить в ці два об'єднання як повноправний член, а Європейська комісія представлена лише в РДБМ. Крім того, країни Балтики окремо співпрацюють у ряді спільних проєктів, таких як Стратегія країн Балтійського моря ЄС (2009 року). Такі кооперації мали на меті відкрити політичний діалог між країнами,

⁸ Zhelikhovskyi S. Geopolitical dimension of the Baltic-Black Sea region: from the past to the present. «NS.WRITER» 2020. URL: <https://newssky.com.ua/geopolitical-dimension-of-the-baltic-black-sea-region-from-the-past-to-the-present/>

⁹ Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського союзу і пострадянський простір. Схід, 2014. №5. С. 80–84.

скоординувати дії, але не сприяли реалізації планів Балто-Чорноморського союзу.¹⁰

Ще в 1998 році російський політолог Вадим Цимбурський запропонував термін «Балтійсько-чорноморська конфліктна система». Даний термін використовувався для опису суперництва Росії, Швеції, Речі Посполитої та Османської імперії в XVI-XVIII століттях. Сьогодні поняття «балтійсько-чорноморська конфліктна система» відроджується. Українська криза може прискорити процес.¹¹

З моменту анексії Криму та початку російсько-українського конфлікту безпекове питання посилилось на території пострадянських країн. Латвія, Литва та Естонія також відчувають небезпеку з боку Росії, постійно наголошують на перетині російськими військовими літаками їхніх кордонів та звертають увагу на політику Російської Федерації щодо низки східних територій, які Росія вважає «споконвічно російськими».¹² У світлі цих подій, обговорення створення Балто-Чорноморського союзу вийшло на новий рівень. Відтепер, обговорювалося створення об'єднання незалежного від Росії, яке мало б велику військову спроможність для протистояння агресивній політиці країни. Балто-Чорноморський союз з 2014 року набув в політичних дискусіях характеристик оборонного об'єднання, яке могло б протистояти Російській Федерації.

Ретроспективний аналіз формування ідеї Балто-Чорноморського союзу значною мірою демонструє, що регіон відіграє важливу геополітичну роль. Країни володіють спільним історичним надбанням. До XIX століття Балто-Чорноморський регіон продовжував виконувати функцію розмежування. У той же час, територія значною мірою виконувала транзитну функцію, яка відігравала стратегічно важливу роль для імперій.

¹⁰ Zurawski P. Adriatic-Baltic-Black sea vision of cooperation. Institute for Eastern Studies, 2017. С. 32.

¹¹ Фененко А. Геополитика "междуморья". Независимая. 2014.
URL:https://www.ng.ru/dipkurer/2014-05-19/10_interseas.html

¹² Естонія заявляє, що російський військовий літак порушив її повітряний простір у Балтійському морі. Радіо Свобода. 2018. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/news/29094947.html>

Аналізуючи історію формування ідеї Балто-Чорноморського Союзу, можна прослідкувати нерівномірність дослідження через різні часові рамки. Акумулюючи ці дані, можна підсумувати, що існує вузьке та широке бачення на історію формування Балто-Чорноморського об'єднання:

1) вузьке — розглядає історію формування ідеї після Другої Світової війни. Розпочинається із досліджень Йозефа Підсудського, Юрія Липи та інших науковців, які спираючись на історичне бачення та спільну культуру прагнули до об'єднання, задля політичної переваги та відстоювання незалежності. Акцент досліджень відбувається на існуванні Речі Посполитої та її історичному надбанні;

2) широке — дослідження питання формування ідеї можна розпочинати з існування торговельного шляху «Із Варяг у Греки». Такий підхід формує бачення Союзу на основі великої історичної передісторії, яка організовує регіон в єдиний механізм, що економічно переважає.

1.2. Теоретичне підґрунтя концепцій співпраці в регіоні.

Теоретична складова ідеї Балто-Чорноморського союзу охоплює не лише історичні, культурні, ідеологічні та релігійні чинники. Варто звернути увагу на дослідження науковців, які розглядали Балто-Чорноморський регіон як один із ключових зон для отримання впливу або досліджували на основі геополітичного становища цінність та могутність держав у регіоні.

Перш за все, важливим науковцем саме для розвитку ідеї Балто-Чорноморського союзу є Самюель Хантінгтон. Його модель новітніх міжнародних відносин базується на теорії цивілізацій та відносин між ними. Досліджуючи конфлікти, він виділяє феномен не лише політичний, але і культурний. Використовуючи метод прогнозування, Хантінгтон стверджує, що у конфліктах майбутнього предмет та мета конфлікту зміняться. Групи

цивілізацій, захищаючи свою культуру та ідентичність, вступають у конфлікт саме у межах їх перетину.¹³

Відповідно до сучасних подій та змін автор говорить про визначення нової моделі міжнародних відносин, яка б враховувала усі фактори сьогодення. Головною особливістю суспільства в цілому, можна визначити, двосторонність процесу: намагання згуртуватись та старання відособитись. Побудова глобального суспільства, відкритої економіки, формування союзів та світової спільноти існує паралельно із бажанням ідентичності.

Автор виділив 9 цивілізацій: західну, ісламську, китайську, слов'янську, індуїстську, японську, латиноамериканську, африканську та буддистську. Суперечки між цими цивілізаціями і їхні спроби «захистити свою ідентичність» відбуваються у місцях, де вони перетинаються, а також конфлікти виникають між державами, які борються за вплив. Ці два процеси історично сформували сучасне суспільство. Також, він виділяє закономірність, що інтеракція між цивілізаціями може відбуватись лише двома способами: діалог або конфлікт.¹⁴

За дослідженнями Хантінгтона у XX столітті суперництво між західною та ісламською цивілізацією значно зросла через ряд факторів:

1. Кількісне збільшення ісламського населення, яке мігрує у пошуках роботи. Велика кількість безробітних призводить до зростання невдоволення.
2. Ідея ісламської ідентичності набирає нових рис, при якій зростає впевненість та ідея, що ісламська цивілізація сильніша та краща за західну.
3. Зникнення спільного ворога після розпаду СРСР.
4. Зниження терпимості один до одного. Зростання міжлюдських контактів, на основі яких все більше видно відмінності якими володіють цивілізації.

¹³ Цыганков, А.П. Плюрализм или обособление цивилизаций? Тезис С. Хантингтона о будущем мировой политики в восприятии российского внешнеполитического общества/ Вопросы философии. №2. 1998. С. 18–34.

¹⁴ Бережкова, Е. С. Концепция С. Хантингтона "Столкновение цивилизаций" в условиях глобализирующегося мира. Минск: БГУ. 2016. С. 29-32.

Описуючи критерії, цінності та бачення, що об'єднують цивілізації, Хантінгтон, також, описує феномен у міжнародних відносин, коли країни об'єднуються, аби протистояти одному спільному ворогу. Втрачаючи такого спільного ворога, країни можуть об'єднуватися один проти одного, як наприклад захід та іслам.

Хантінгтон виступає за поглиблення міжнародних зв'язків, створення потужного економічного, політичного та безпекового об'єднання Європи, розширення НАТО із включенням туди Латинської Америки. Такі міри заходу потрібно для протистояння ісламській та китайській цивілізаціям, оскільки в них автор вбачає найбільшу небезпеку для дестабілізації миру.

Також є важливим збалансувати політику західної цивілізації щодо поширення демократичних цінностей, оскільки це викликає велику хвилю протиріч у суспільстві і може призвести до нових конфліктів. Така політика нав'язує не характерні для спільноти погляди та переконання, і як наслідок — отримує відторгнення такої ідеології в цілому та посилює власні пріоритети та бачення.

Найбільшою небезпекою для початку конфлікту Хантінгтон вбачає у «лініях розлому», які проходять на межі між цивілізаціями, і ці межі за словами автора потребують потужного та стабільного становища, яке унеможливило б конфлікти.

Нині питання меж цивілізацій дещо змінило свою форму. Це пов'язано з тим, що політика поширення європейських цінностей дає свої результати у вигляді поширення демократії, людських прав та ідеї мирного співробітництва. Але на основі картографічних даних Хантінгтона та новітніх тенденцій можна сказати, що майбутній Балто-Чорноморський Союз знаходиться на лінії розлому між слов'янською та західною цивілізаціями. І саме тому таке об'єднання потребує стабільності та захищеності від зовнішніх факторів.¹⁵

Як можна спостерігати на прикладі України, де захід є більш проєвропейським, а схід проросійським, відмінність між культурою,

¹⁵ Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций?. Полис. 1994. № 1. С.33–48.

сприйняттям, політичними та суспільними цінностями існує і призводить до конфронтації.¹⁶

Отже, у висновку можемо підсумувати, що на основі ідеї С.Хантінгтона та його поділу світу на цивілізації, Балто-Чорноморський регіон знаходиться на межі розлому, яка є небезпечною точкою для перетину між різними культурами та цінностями. Така територія повинна бути стабільною, захищеною та згуртованою.

Ще одним науковцем який підкреслював роль Балто-Чорноморського регіону був Хелфорд Маккіндер. Він сформулював одну із найбільш відомих геополітичних концепцій. У 1904 році у своїй праці «Географічна вісь історії» він ввів свій поділ світу. За його баченням вся земна куля поділяється на:

1. «Хартленд» — серцевинна земля, до якої автор відносив центральну частину Євразії.
2. Внутрішня дуга — цим поняттям автор визначає територію Європи, Аравії та Індокитаю.
3. Периферійна дуга — до цієї зони автор відніс Америку, Африку та Океанію¹⁷. (див. Рис 1)

¹⁶ Дрогомирецький Б. Хантінгтон попереджав... Українська правда. 2014. 15 лип. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/07/15/7031876/> (дата звернення: 28.10.2020).

¹⁷ Маккіндер Х. Дж. Географическая ось истории / Х. Дж. Маккіндер // Полис. – 1995. – №4. – С. 162–169.

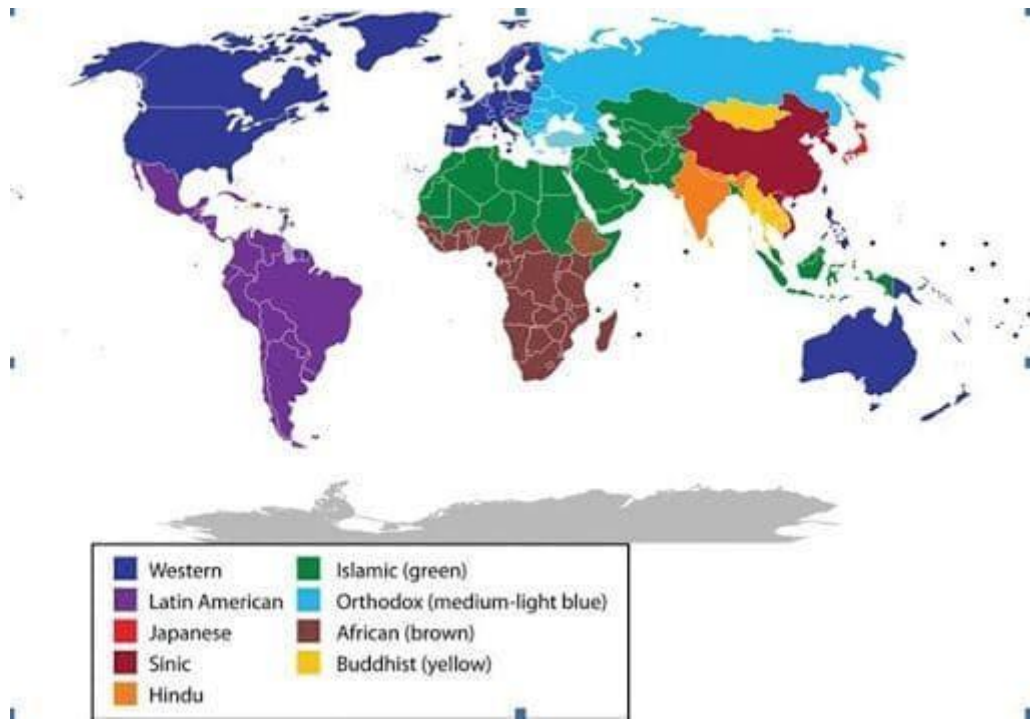


Рис 1. (Ресурс: Баматова Г. Цивілізаційний підхід к міжкультурному діалогу. 2017. URL: http://polit-kherson.info/columns/g_bahmatova/1455-cvlzacannyu-podhod-k-mezhkulturnomu-dialogu.html)

У наступній своїй роботі «Демократичні ідеали та реальність» Маккіндер розвиває свою ідею поділу світу та вносить пояснення теорії. Спираючись на ідею переваги сухопутних держав над морськими, він вводить поняття «Світовий острів», який охоплює територію Африки та Євразії, оскільки саме ця територія, на думку автора, є головною площадкою подій. «Світовий острів» Маккіндер розділяє на 6 зон:

1. Берегова Європа
2. Берегова Азія
3. Арабський світ
4. Сахарський регіон
5. Центр-Південь світу – Південна Африка
6. Серцем «Світового острова» він називає «Хартленд».

У цій праці Маккіндер сформував твердження «Хто контролює Східну Європу, той керує «Хартлендом»; Хто контролює «Хартленд» – контролює Світовий острів, хто контролює «Світовий острів» — керує світом»¹⁸.

Геополітичне бачення Маккіндера має вплив на формування світопорядку та зовнішньополітичні концепції у сучасності, насамперед, на амбітні плани Російської Федерації.¹⁹

Зовнішньополітична концепція Росії, спираючись на роботи Маккіндера, переслідує ідею гегемонності, намагається заволодіти впливом у Східній Європі.²⁰

Територія Східної Європи співпадає із територією Балто-Чорноморського регіону. І згідно з геополітичною концепцією Маккіндера, представляє значний інтерес для країн які борються за владу та прагнуть отримати вплив на територію «Хартленду», тобто Євразії.

Наступником ідеї схожого поділу світу став Н. Спайкмен. Його геополітичне бачення світу, також, базувалось на ідеї формування серцевини та периферії. Проте, його розмежування та бачення дещо відрізняються. У своїй концепції Спайкмен переглядає роль «Хартленду», як локомотива змін та прогресу, та наполягає на вирішальній ролі берегових територій, які прилягають до Євразії, так званий «Римленд».²¹

Територія «Римленду» визначальна у формуванні геополітичної ситуації у світі, і саме тому берегова територія Євразії вимагає великого контролю та безпеки. Концентрація сили, за версією Спайкмена, також знаходиться у «Римленді», адже через цю територію проходять усі торгові та морські шляхи.

¹⁸ Маккіндер Х. Д. Демократические идеалы и реальность. – Полис. Политические исследования. 2011. № 2. С. 134-144

¹⁹ Маккіндер Хелфорд Джон. Відомі географи, географічні персоналії. URL: <http://www.geograf.com.ua/famousgeographers/31-zarubizhni-geografi/810-makkinder-khelford-dzhon> (дата звернення: 28.10.2020).

²⁰ Іщук В. Щит Європи. Балто-Чорноморський Союз. Ягеллонія. 2015. 16 лип. URL: <http://ukr.jagiellonia.org/2015/07/16/yntermarium.html> (дата звернення: 03.11.2020).

²¹ Концепція «Rimland» Н. Спикмена. Геополітика. 2013. URL: <http://studies.in.ua/shpora-geopolitika/1609-konceptsiya-rimland-n-spkmena.html> (дата звернення: 05.11.2020).

У своїй праці Спайкмен запропонував нове формулювання теорії Маккіндера: «Той, хто домінує над «Римлендом» домінує над Євразією; той, хто домінує над Євразією тримає долю світу у своїх руках». І у цій концепції, роль гегемона він надає Сполученим Штатам Америки, які на його думку зможуть впливати на «Хартлент» та на «Римленд» і стати гарантом стабільності та безпеки.²²

Спайкмен прихильник ідеї таласократії, тобто панування морських держав над сухопутними державами.²³ За цією ідеєю, держава, яка володіє виходом до моря та має велику кількість портів могутніша та має більший потенціал, аніж держава, яка з усіх сторін оточена сухопутними кордонами.²⁴

На формування ідеї Спайкмена значною мірою вплинула холодна війна, тому Хартленд автор ототожнює із Радянським Союзом, і розвиває ідею на основі протистояння сторін. У геополітичній концепції Спайкмен доводить перевагу сили у прибережних територіях, тобто тих які межують із «Хартлендом».

До складу цих територій, належить Балто-Чорноморський регіон (див. Рис 2). Хоча у період формування ідеї, більшість країн належало до СРСР, територіально автор частково виділив ці території як прибережні до Хартленду. Теоретичний поділ Спайкмена, являється ще одним доказом важливості Балто-Чорноморського регіону у формування світоустрою.

²² Конобеев В. Битва за Римленд. Ресурс стран Восточной Европы в геостратегии США в Евразии. Беларуская Думка. 2009. С. 55 - 59.

²³ Таласократія. Енциклопедичний словник з державного управління . уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. НАДУ, 2010.

²⁴

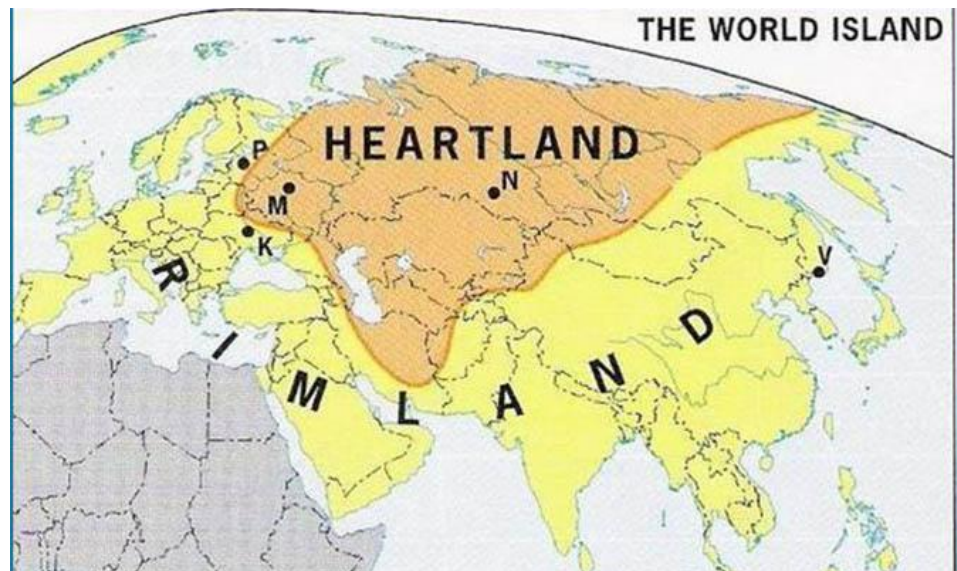


Рис 2. Території “Хартленту” та “Римленду” Спайкмена. (Ресурс: Бутко В., Ушаков А. Взлет и падение геополитики. «Капитал». 2019. URL: <https://www.capital.ua/ru/publication/125728-vzlet-i-padenie-geopolitiki>)

Вітчизняні науковці розглядають регіон Балто-Чорноморського регіону як буферну зону, яка виконує роль моста між Європою та Росією. Серед них, варто виділити Ярмоєнко Сергія, який розглядає регіон Балто-Чорноморського регіону, з огляду на його історію, геополітичне розташування та культуру, як бар’єр між Заходом та Сходом.

Території, які знаходяться між двома потужними акторами міжнародних відносин він називає «Перетинковими зонами», та відводить Балто-Чорноморський регіон під це поняття. Автор проводить свої дослідження на основі праць Ж. Готмана, С. Коена та Н. Багрова.

Готман, характеризуючи територію прибережних зон, або перетинкових держав, дає визначення «припливно-відпливних територій», на яких відбувається постійна зміна балансу сил і визначити приналежність території майже неможливо, оскільки перетинкові зони постійно потрапляють під вплив сусідніх держав.

Коен, називає перетинкові території воротами, які виконують бар’єрну функцію. Окрім того, ці території на його думку є точкою зв’язку між двома

різними регіонами. Коен у своїх дослідженнях виділяє територію Балтики та Балкан, як ворота між Заходом та Сходом.

Ярьоменко виділяє фактори, на основі яких формуються перетинкові зони та виділяє закономірності які стають причиною створення бар'єрів. До факторів автор відносин: економіку, геополітичне становище, соціум та культуру, політику та історію.²⁵

Автор також акцентує увагу на те, що перетинкові зони формуються внаслідок процесів, які відбуваються у регіоні і мають певну закономірність. Підсумовуючи, автор виділяє Балто-Чорноморський регіон, як перетинкову територію, яка відіграє важливу роль у геополітичному формуванні розподілу сил. Ярьоменко акцентує увагу і на подальшому дослідженні соціокультурних та ідеологічних факторів.

Ще одним автором який відводив визначальну роль Балто-Чорноморського регіону, як бар'єрної зони між Заходом та Сходом був кандидат політичних наук Борис Зажигает, у своїй праці «Лімітрофна територія глобального світу (Трансформація держав Балто-Чорноморського регіону XXI століття)». Він дає декілька визначень для Балто-Чорноморського регіону: як бар'єр, що розмежовує Європу від Євразії та транзит, який сполучає регіони. Досліджуючи історичні події, Зажигает стверджує, що у регіоні були створені власна культура, менталітет та економіка, які відрізняються від Європи та Євразії, хоча й частково переймають деякі характеристики. Описуючи період існування СРСР, Зажигает аналізує зв'язки між країнами, які утворились в наслідок перебування в єдиному державному утворенні. Такі зв'язки, на думку автора, більш потужні та мають потенціал для економічного та політичного розвитку²⁶.

²⁵ Ярьоменко С. Балто-чорноморський простір як геополітична стикова зона: теоретичні аспекти. 2014. 2 лют. С. 277 - 284.

²⁶ Зажигает Борис Лимитрофная территория глобального мира(трансформации государств Балто-Черноморского региона в XXI В.) часть I // Центральная Азия и Кавказ. 2009. №4-5 (6465). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/limitrofnaya-territoriya-globalnogo-mira-transformatsii-gosudarstv-balto-chernomorskogo-regiona-v-xxi-v-chast-i> (дата обращения: 24.10.2020).

Територію Балто-Чорноморського регіону автор називає «Бар'єрним рифом», що знаходиться під впливом двох центрів та відділяє їх один від одного при цьому певною мірою втрачає свою ідентичність. Дослідивши праці Хантінгтона та Маккіндера, Зажигасєв детермінує регіон, як лімітрофну територію та стверджує про стримуючий фактор регіону.

Отож, аналізуючи бачення Бориса Зажигасєва, можна підсумувати, що автор розглядає Балто-Чорноморський регіон, як бар'єр між цивілізаціями. Дає визначення регіону як лімітрофна територія та, спираючись на історію та культуру, говорить про індивідуальність ментальності та культури у Балто-Чорноморському регіоні.

Аналізуючи праці вчених, можна підсумувати, що у геополітичному вимірі регіон Балтійського та Чорного морів відіграє важливу роль у світовому розподілі сил. Знаходячись між центрами сили, країни володіють специфічним менталітетом, культурою та політикою.

Головною характеристикою територій виділяють бар'єрну та комунікаційну функцію між регіонами Європи та Євразії. Вчені, акцентують увагу і на безпековому факторі Балто-Чорноморського регіону, який на їхню думку є потенційною ареною протистояння.

Висновки до розділу 1

Ідея Балто-Чорноморського об'єднання володіє історичними та теоретичними передумовами, що сформували перспективне бачення Союзу. Історію формування Союзу можна розглядати у двох підходах: широкому та вузькому.

Користуючись широким підходом, можна досліджувати історію формування ідеї Балто-Чорноморського Союзу, починаючи з першого прояву співробітництва між морями, тобто за часів існування торгового шляху «Із Варяг у Греки».

Користуючись вузьким підходом, можна досліджувати ідею Балто-Чорноморського об'єднання із появою його концептуальних засад, що

висунули вчені: Й. Пілсудський, С. Рудницький та Ю. Липа у своїх працях у міжвоєнний період.

Історичні передумови обґрунтували концептуальні засади, що формують бачення об'єднання у сучасних умовах. Праці, Хантінгтона, Маккіндера, Спайкмена, Ярмоєнка та Зажигаєва, аналізуючи історію, культуру та геополітику, формують бачення Балто-Чорноморського регіону, як важливої території, яка володіє значним впливом на формування глобальної системи.

Теоретичне обґрунтування концентрується на визначенні регіону як прибережної, буферної території, що розділяє між собою два центри сили. Знаходячись між Європою та Євразією, регіон Балтики та Чорного моря відіграє роль буферної зони для стримування сторін.

Варто зауважити, що Хантінгтон та Зажигаєв визначають регіон як «Перетинкова зона». Також, вчені відзначають контактну роль для регіону. Знаходячись на стику центрів сили, Балто-Чорноморський регіон сприяє комунікації між Європою та Євразією.

Отже, можна підсумувати, що спираючись на історичне підґрунтя та концептуальні засади, Балто-Чорноморський регіон має вигідне геополітичне становище, що володіє потенціалом для розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ІНІЦІАТИВ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Ідея Балто-Чорноморського об'єднання, акумулюючи усі теоретичні та історичні надбання, дійшла до свого практичного розвитку. На даному етапі, важливо зрозуміти, проаналізувати та узагальнити інформацію про сучасний стан регіону у економічному та політичному аспектах, а також про реалізовані практичні кроки об'єднання для розуміння подальших дій та формування стратегічного плану і цілей.

2.1 Сучасна ситуація у регіоні

Важливим аспектом формування Балто-Чорноморського об'єднання є політична та економічна ситуація у регіоні. Досліджуючи можливості та потреби країн, можна вивести пріоритети майбутнього Союзу та визначити формат актуального співробітництва.

При аналізі сучасної економічної ситуації у регіоні варто підкреслити той факт, що на території Балто-Чорноморського регіону знаходиться велика кількість торгових, транспортних шляхів, нафто- та газопроводів, які мають стратегічне значення та, перш за все, вигідні Російській Федерації, яка витрачає мільйони доларів на рік на транзит газу та нафти до Європи через територію регіону. Це впливає на формування економіки та політики регіону. Забезпечуючи зв'язок між Європою та Російською Федерацією, регіон виконує свою транзитну функцію, яку обґрунтовували вчені.

Для виявлення економічних тенденцій слід проаналізувати експорт та імпорт країн Балто-Чорноморського регіону. Торговельна діяльність регіону сконцентрована на Європейському Союзі та Російській Федерації. При цьому, важливим є фактор залежності країн від Росії у плані нафти та газу. Політика

санкцій зменшила товарообмін між країнами, проте у порівнянні він залишається високим.²⁷

Для аналізу економічної ситуації у регіону варто розглянути торговельні відносини та економічне становище, кожної окремої країни. Таким чином, праця зможе виділити аспекти співпраці та зрозуміти ситуацію в цілому.

Латвія володіє потужним економічним потенціалом. Розвиток економіки стрімко зріс у 2000 році в результаті прогресу «Балтійських тигрів». Станом на 2019 рік внутрішній валовий продукт Латвії складає 17 836 доларів на душу населення²⁸. Основними сферами на які покладається Латвія у своєму експорті є: сільське господарство, хімічні товари, деревообробка, текстиль, продукти харчування, машинобудівництво та зелені технології. У 2019 році сукупний експорт Латвії складав 14,4 млрд доларів. Скорочення поставок товарів з Латвії в вартісному вираженні склало 4,1% порівняно 2018 роком. Експорт товарів зменшився на 617 млн доларів (в 2018 з Латвії було поставлено товарів на суму 15 млрд доларів).²⁹

В той же час, Латвія потребує механічних приборів, транспортних засобів, мінерального палива та фармацевтики. Це основні сфери імпорту країни. Країнами, що доставляють ці товари є Російська Федерація, Литва та Німеччина. Найбільший відсоток товарів від Латвії відправляється до Литви, Естонії та Росії.³⁰

Латвія володіє трьома портами, які здійснюють вантажообіг у 40 млн. тонн.³¹ Вантажообіг портів країни помітно знижується в останні роки. Однією

²⁷ Биканов Д. Перспективи Балто-Чорноморського співробітництва.

<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92273/17-Bykanov.pdf?sequence=1>

²⁸ GDP per capita (current US\$) – Latvia. the World Bank Group. URL:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=LV> (29/10/2020)

²⁹ Латвия - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2019 // TrendEconomy. 2020. URL:

<https://trendeconomy.ru/data/h2?reporter=Latvia> (дата звернення: 14.11.2020).

³⁰ Latvia. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/lva> (29/11/2020)

³¹ Грузооборот портов Латвии: объем и динамика. «Спутник». 2019. URL:

<https://lv.sputniknews.ru/infographics/20190913/12439356/Gruzooborot-portov-Latvii.html>

із головних причин є політика санкцій для Російської Федерації, із якою значно скорочується торгівля порівняно з минулими роками.³²

Економіка Естонії є однією із найбільш перспективних із Балтійських країн. Естонія володіє найбільшим серед них показником ВВП на душу населення і складає він - 23,659 \$³³. Головними сферами експорту країни є електричні машини і устаткування, мінеральне паливо, деревина, машинне устаткування (включаючи комп'ютери), а також ядерні реактори. Головними партнерами у питанні експорту є Фінляндія, Швеція та Латвія. Імпорт є головним чином представлений такими країнами як Німеччина, Росія та Фінляндія. Імпортуються такі товари, як мінеральні палива, електрообладнання та транспортні засоби (крім потягів та трамваїв).³⁴

Натомість Естонія потребує у імпорті: дерево та вироби із дерев, меблі, мінеральне паливо, механічні прилади та устаткування.³⁵

Естонія володіє великою кількістю портів – 6 (Мууга, Силламяе, Палдиски, Пярну, Хаапсалу та Кунда). Усі вони знаходяться у Таллінні. Вантажообіг у цих портах досягає 37,6³⁶ млн тонн. Окрім того, пасажирські перевезення за рік охоплюються більше 10 млн осіб³⁷. На відміну від Латвії, у Естонії спостерігається позитивна динаміка у розвитку торгівлі через порти.

³² Все ниже и ниже: порты Латвии теряют грузы и финансирование , Baltnews. 2020. URL: https://lv.baltnews.com/ekonomika_online_novosti/20200817/1024120975/Vse-nizhe-i-nizhe-porty-Latvii-teryayut-gruzy-i-finansirovanie.html

³³ GDP per capita (current US\$) – Estonia. the World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=EE>

³⁴ Estonia | Imports and Exports | World | ALL COMMODITIES | Netweight (kg); Quantity and Value (US\$) | 2008 – 2019. URL: <https://trendeconomy.com/data/h2/Estonia/TOTAL>

³⁵ General government gross debt. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg_17_40&plugin=1

³⁶ Freight handling by Estonian ports decreased by 3.2% in July y-o-y. The Baltic Course. 2020. URL: <http://www.baltic-course.com/eng/transport/?doc=158425>

³⁷ Estonia: Port of Tallinn passenger numbers hit record high for 10th consecutive year. The Baltic Times. 2018. URL: https://www.baltictimes.com/estonia_port_of_tallinn_passenger_numbers_hit_record_high_for_10th_consecutive_year/

Головною причиною цьому можна вказати, орієнтація естонських портів на Скандинавські країни.³⁸

ВВП Республіки Польща становить 17, 356\$.³⁹ Головними партнерами Польщі у експорті та імпорті є переважно європейські країни. Експорт Польщі визначається у 259 мільярдів доларів у 2018 році. Головними сферами експорту є моторні транспортні засоби, автомобілі, меблі та техніка. У трійку країн в які експортує Польща входять: Німеччина, Велика Британія та Чехія. Імпорт Польщі оцінюється у 278 мільярдів⁴⁰ доларів і головними країнами-імпортерами є: Німеччина, Китай та Росія. Постачають ці країни до Польщі: нафту, техніку, фармацевтику, ядерні котли, паливо, пластмасу. Вантажообіг у портах Республіки Польщі, а саме у Гданську, Гдині та порт Щецин, склав 108,3 млн тонн у 2019 році.⁴¹

Україна, хоча залишається країною, яка розвивається володіє високим потенціалом для розвитку економічної сфери. ВВП на душу населення складає - 3 224\$.⁴² Володіючи двома портами у Чорноморську та Одесі, Україна досягає вантажообігу у 160 млн тонн.⁴³ Проте, експортно-імпортні відносини залишаються слабкою стороною у економічному секторі України. В країні, наявне від'ємне сальдо, що означає що імпорт переважає над експортом. Різниця у цифрах різко відрізняється. Якщо експорт України оцінюється у

³⁸ Грузооборот эстонских портов в 2019 году вырос на 5%. 2019. URL: <https://rus.ert.ee/1067497/gruzooborot-jestonskih-portov-v-2019-godu-vyros-na-5>

³⁹ Польша - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2019 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Poland/TOTAL> (дата звернення: 14.11.2020).

⁴⁰ Poland. ОЕС. URL: <https://oec.world/en/profile/country/pol> (30/10/2020)

⁴¹ Грузооборот морских портов Украины в 2019 году составил более 160 млн тонн. РЖД-Партнер. 2020. 16 янв. URL: <https://www.rzd-partner.ru/wate-transport/news/gruzooborot-morskikh-portov-ukrainy-v-2019-godu-sostavil-bolee-160-mln-tonn/> (дата звернення: 15.11.2020).

⁴² Украина - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2019 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/gdp-per-capita>

⁴³ Польские порты в 2019 году обновили рекорд перевалки. Центр транспортных стратегий. 2020. 21 янв. URL: https://cfts.org.ua/news/2020/01/21/polskie_porty_v_2019_godu_obnovili_rekord_perevalki_56966 (дата звернення: 14.11.2020).

51,2\$ мільярдів, то на імпорт країна витрачає 61,7\$ мільярдів.⁴⁴ Експортними товарами в більшій мірі є сільськогосподарська продукція, чорні метали, руда, реактори та ядерні котли, дерево та вироби із дерева. Імпортованими товарами є: нафта, мінеральне паливо, електронні прилади, фармацевтика тощо.

Головним партнером у експортно-імпортних відносинах є Росія. Україна залежить від Росії у паливному та енергетичних сферах, які не дають можливості розірвати контакт між країнами. Також, через Україну проходять нафто- та газотруби, завдяки яким Росія постачає свою продукцію у Європу. Проте за показниками, Україна намагається встановити баланс у експортно-імпортних відносинах, зменшити відсоток присутності Росії та покращити співробітництво з іншими державами, наприклад із Польщею, Італією та Туреччиною.⁴⁵

Експорт Білорусі оцінюється у 33,2 мільярди доларів. Аналогічно із Україною, Білорусь імпортує більше ніж експортує. Імпорт оцінюється у 35,2 мільярдів доларів.⁴⁶ Білорусь – єдина країна яка не має доступу до морського кордону. Проте, виконує транзитну функцію, від якої залежить товарообіг у Латвії, Литві Естонії та Україні.

Головними сферами експорту є паливо, молочна продукція, ядерні котли, засоби наземного транспорту, дерево, пластмаса та електронні прилади. Більше 40% експорту надходить до Російської Федерації із якою у Білорусі потужні економічні взаємозв'язки. Україна знаходиться на другому місці, а Велика Британія на третьому.

Імпортні товари складаються з палива, фармацевтики, електричних приладів, засобів наземного транспорту, ядерних котлів та іншого. Головна

⁴⁴ Ukraine. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/ukr> (18/11/2020)

⁴⁵ Украина - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2018 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2?reporter=Ukraine> (дата звернення: 15.11.2020).

⁴⁶ Belarus. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/blr> (19/11/2020)

роль імпортера належить Російській Федерації із 54%. На другому місці знаходиться Китай, а на третьому Німеччина.⁴⁷

Литву, яка є важливою частиною формування Балто-Чорноморського союзу, можна вважати достатньо розвинутою країною. Експорт Литви оцінюється у 32,7 мільярда доларів⁴⁸, та сконцентрований на палеві, електронних приладах, ядерних котлах, меблях, пластмасі та іншому. Головними партнерами у експорті є: Росія, Латвія та Польща, проте відсоткове співвідношення є рівномірним.

Велику частку імпорту, що характерно для усіх країн регіону, займає нафта та паливо. Наступним пунктом є меблі, сільськогосподарська продукція, автомобілі та інше. Вантажообіг в єдиному порті в Клайпеді досягає 46,22 млн тонн за 2019 рік.⁴⁹

Аналізуючи вищенаведені дані, можна підсумувати, що у своїй загальній статистиці країни регіону зацікавленні у експорті та імпорті подібних продуктів та товарів. Характерною рисою регіону є співробітництво як з Європою, так і орієнтація на Євразійський вектор. При орієнтації на західний вектор економіка країн помітно зростає. Важливо врахувати факт, що регіон в певній мірі, залежить від нафти та газу, що імпортують із Російської Федерації.

Важливою рисою, яку можна використати у подальшому розвитку співробітництва регіону, можна назвати вантажообіг у портах, що володіє великим потенціалом та може стати ключовою сферою для кооперації.

Політичне співробітництво між країнами Балто-Чорноморського регіону важливе для формування геополітичної карти сьогодення. Через своє вигідне географічне розташування, історичне надбання та теоретичне підґрунтя, яке проаналізовано у Розділі 1, на території регіону відбувається постійний поділ

⁴⁷ Беларусь - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2019 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2?reporter=Belarus> (дата звернення: 14.11.2020).

⁴⁸ Lithuania. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/ltu>

⁴⁹ Почему сократился грузооборот Клайпедского порта . Baltnews. 2020. URL: https://baltnews.lt/ekonomika_online_novosti/20200107/1019679026/Pochemu-sokratilsya-gruzooborot-Klaypedskogo-porta.html

влади. Конфліктогенність регіону впливає через вагому неоднорідність та вплив зовнішніх факторів. Протистояти таким викликам нагальна потреба для створення сприятливого клімату у регіоні.

Причинами та закономірностями виникнення конфліктів у регіоні Балтійського та Чорного морів можна визначити дві основні категорії:

1. Відсутність ефективної взаємодії між культурними осередками.
2. Велика російська діаспора. У кожної із країн Балто-Чорноморського регіону наявна велика російськомовна меншина, що створює небезпеку для суверенітету країн. Оскільки, політика Російської Федерації, яка обґрунтовує приналежність великої кількості східних територій регіону, розвивається та вже має негативні результати – це спричиняє фактор дестабілізації та провокує конфліктогенність.⁵⁰

Для регіону характерні етнічні проблеми, які виникають через довге історичне минуле. Непорозуміння суспільства переростають у політичні протистояння, які мають потенціал до розвитку повномасштабного конфлікту. Прикладом таких відносин, можна назвати відносини між Україною та Польщею, що сперечаються через приналежність західних територій. Для країн, однією із першочергових завдань, є побудова лояльного суспільства та створення дружніх взаємозв'язків.⁵¹

Головною причиною появи та розвитку етнічних конфліктів є приналежність країн до пострадянського простору та спільний історичний розвиток. При розпаді Радянського Союзу, поділ територій відбувався за принципом *uti possidetis*. Етнічний та національний поділ регіону, не співпадає із національними кордонами. Така проблематика провокує подальші сепаратистські національні рухи.

⁵⁰ Hughes J., Sasse G. Comparing Regional and Ethnic Conflicts in Post-Soviet Transition States. *Regional & Federal Studies*. 11(3).2002. 1-35с.

⁵¹ Шурхало Д. Україна і Польща 100 років тому: війна і пошуки порозуміння. Радіо свобода. 2019.URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30001245.html>

Ернест Геллнер, аналізуючи ситуацію у регіоні, стверджує, що вирішення етнічних проблем полягає не у запровадженні нової політики, як наприклад асиміляторської чи політику культурного плюралізму. Виникнення конфліктів виникає через історичні та географічні причини, проте недостатньо ефективні політичні механізми, конституційна архітектура та інституції регулювання національних конфліктів провокують ескалацію протистоянь, які важко врегулювати.⁵²

Єдиним ефективним варіантом вирішення етнічних конфліктів у регіоні є створення спільних політичних стратегій регулювання, які можуть складатись з двох елементів: створення конституційного та інституційного розвитку у сфері регулювання етнічних конфліктів у цьому варіанті поширена і думка про можливість створення федерацій та надання автономних прав для проблемних регіонів, або створення єдиної суспільної громади, що об'єднається на основі спільної культури, історії та менталітету.

Окрім внутрішніх конфліктів у дослідженні сучасного стану регіону, слід звернути на гібридний характер політики Російської Федерації, що впливає на конфліктогенність регіону. Вплив на внутрішні настрої, розвиток протиріч та провокування громадських заворушень – є одним із компонентів зростання напруги у регіоні спровокованим Російською Федерацією для реалізації власної політики.

Концепція російської влади, що покладається головним чином на військову силу, та ідея гегемонності Росії має не тільки просторові та територіальні виміри, але й пов'язані з нею з розповсюдженням його культурного домінування. Така політика стала причиною активізації, партій які виступають за збереження національно-культурної та політичної ідентичності.

⁵² Phillips H. History of a Nation: Ukrainians under the Second Polish Republic. SLOVO Journal. 2014. URL: <https://blogs.ucl.ac.uk/slovo/2014/03/03/history-of-a-nation-ukrainians-under-the-second-polish-republic/>

Найгострішим проявом такої політики Росії є анексія Криму та події на сході України. Українське питання гостро стоїть у регіоні уже 6 років. Захоплення Криму Москвою — це найбільша територіальна анексія з часів Другої Світової війни. Україні не вистачає, засобів аби відстояти територіальну цілісність, проте, важливо, аби Захід не сприймав цей акт, як даність, оскільки це може переконати Росію у правомірності її дій. Проте, Західні партнери України закликали Київ не вживати швидких заходів. Проведення референдуму виявилось хаотичним і пройшло без будь-яких надійних міжнародних спостерігачів. Місцева влада повідомила про явку 83%, при цьому 96,7% проголосували за приєднання до Росії. Цифри здавались неправдоподібними, враховуючи, що етнічні українці та кримські татари становили майже 40 відсотків населення півострова. Москва зберігає історичні претензії до Криму. Росіяни колонізували Крим під час правління Катерини Великої і вони заснували Севастополь — головний порт і найбільше місто півострова, як притулок для російського Чорноморського флоту. Після створення Радянського Союзу Крим до 1954 входив до складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, а потім був адміністративно переданий Українській Радянській Соціалістичній Республіці. Таким чином, велика російськомовна етнічна меншина стала мотивом анексування кримського півострову. В результаті українці та кримські татари (яких налічують 140 тисяч) змушені були покинути півострів та набути статус біженця у сусідніх країнах.⁵³

Країни Балтики гостро відчують політичний тиск зі сторони Російської Федерації. Пов'язано це із великою кількістю російськомовного населення на сході держав. Бажання не допустити «Кримський сценарій»,⁵⁴ змушують країн

⁵³ Pifer S. Crimea: Six years after illegal annexation. Brookings. 2020. URL: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/03/17/crimea-six-years-after-illegal-annexation/>

⁵⁴ Kuhn U. Prevent escalation in the Baltics. NATO playbook. Carnegie Endowment for International Peace. 2018. 102c.

активніше працювати у євроатлантичному векторі.⁵⁵ Важливим моментом є те, що на східних територіях знаходиться великі поклади сланцевого газу, у якому також зацікавлена Росія. Саме через ці побоювання країни Балтики ввели політику «Сірих паспортів» для російськомовних громадян.⁵⁶ Такий паспорт не є посвідченням громадянства, тобто фактично володарі білих паспортів є апатридами. Проте, єдине обмеження сірого паспорту у порівнянні із звичайним паспортом громадянина – при наявності сірого паспорту, особи не можуть голосувати. Таку політику називають не демократичною та засуджують у Європейських країнах, проте Балтика наполягає на радикальних мірах для унеможливлення інтервенції та поширенню впливу Російської Федерації на власних територіях.

Нові заворушення у Білорусі ще раз підкреслюють конфліктогенність регіону. Громадська хвиля обурення стала результатом протяжної не демократичної політики, у результаті якої громадяни не могли обрати нового президента. Олександр Лукашенко перебував на посаді усі 26 років від отримання незалежності Білорусі. Його політика великою мірою наслідувала політику Російської Федерації. Проросійські настрої президента відображались на внутрішній та зовнішній політиці. Зміни у суспільному настрої можуть означати зміну вектору та розвиток співробітництва із західними сусідами.⁵⁷

Проте, побоювання Білоруської сторони варто націлити на риторику Російської Федерації, щодо приналежності до історично російських земель: Вітебськ, Могильов та Гомель. Спираючись на історичні події, політики та історики Росії обґрунтовують перегляд кордонів⁵⁸. Також, у російських ЗМІ говорять про втрату ідентичності білорусів, що дає поштовх до поглиблення

⁵⁵ Грибин, Н. П. Особенности формирования системы национальной безопасности малых прибалтийских государств. Власть, 2018. С. 264 274.

⁵⁶ Gray passport holders cleared for EU entry. The Baltic Times. 2007.
URL:<https://www.baltictimes.com/news/articles/17193/>

⁵⁷ Can the Belarusian earthquake hit Russia and Europe? «Belarus Partisan»URL:<https://belaruspartisan.org/tag/news>

⁵⁸ В сторону Беларуси, возможно, едут автоколонны Российской Национальной гвардии. «DELFI».2020. URL: <https://ru.delfi.lt/abroad/beloruussia/smi-russkie-nacionalisty-stavyat-pod-somnienie-celostnost-belarusi.d?id=67439062>

інтеграції між країнами. Процес інтеграції уже був розпочатий у 2019 році, проте зараз цей процес знаходиться у замороженому стані.⁵⁹

Участь Білорусі у Балто-Чорноморському союзу завжди була дискусійною темою з часів відновлення ідеї імплементації. На відміну від інших країн потенційного об'єднання, Білорусь єдина країна, яка має східний напрям зовнішньої політики. При умові, неучасті Білорусі у об'єднанні, Балто-Чорноморський союз втратить транзитну характеристику, що не дозволяє побудувати ефективні економічні відносини. Проте, залучаючи Білорусь до процесу формування кооперації, існує ймовірність захисту російських інтересів, що може принести негативні результати.

Отже, аналізуючи вищенаведені дані, можна підсумувати, що для реалізації плану Балто-Чорноморського Союзу слід врахувати усі політичні та економічні фактори, що впливають на регіон станом на теперішній момент. Економічна сфера потребує розвитку за рахунок вигідних геополітичних зв'язків через моря. Країни мають потужну базу для кооперації, яку можливо розвивати та удосконалювати.

Політичний аспект відносин між країнами Балто-Чорноморського регіону є пріоритетним для побудови впливового та стабільного об'єднання. У цьому аспекті існує декілька перешкод: конфлікти у регіоні, невизначеність лідера, питання формування типу союзу та його цілей.

2.2.Сучасні ініціативи та їх імплементація

Перш за все, варто зрозуміти причини відновлення ідеї реалізації Балто-Чорноморського об'єднання. Довгий період часу, ідея була лише теорією, яка потенційно могла реалізуватись на практиці. Країни підкреслювали важливість

⁵⁹ Lough J. Integration on Hold for Russia and Belarus. Chatham House. 2020. URL: <https://www.chathamhouse.org/2020/01/integration-hold-russia-and-belarus>

своїх взаємовідносин та покращення рівня співробітництва у регіоні, але це залишалось на рівні риторики.

Перетворення ідеї у практичну площину, можна пояснити за наявністю кількох чинників:

1. Зростання конфліктів у регіоні. Події в Україні та агресія Росії. Отож, наявність спільного ворога стала каталізатором кооперації та підштовхнула Балто-Чорноморський регіон до інституційного співробітництва.

2. Процес дезінтеграції Європейського Союзу. Вихід Великої Британії із ЄС поставив під сумнів єдність європейських країн та спровокував пошук нових союзників і, певною мірою, ініціював створення нових моделей кооперації.

Відновлення ідеї імплементації Балто-Чорноморського союзу постала після подій 2014 року. У цей період, конфліктогенність регіону значно зросла. Спираючись на потребу встановлення стабільності у регіоні, Республіка Польща знову ініціювала створення Балто-Чорноморського об'єднання.

5 серпня, за день до інавгурації, новообраний президент Польщі Анджей Дуда заявив, що сприятиме створенню такого союзу між державами у регіоні Балтійського, Чорного та Адріатичного морями. Польський президент відзначив цю ідею центральною частиною його зовнішньополітичних зусиль. На думку Дуди, з часом, цей регіональний блок може призвести до більш глибокої економічної, військової та навіть політичної інтеграції. Пізніше, Дуда знову повторив цю пропозицію у день своєї інавгурації. Таким чином, він реанімував ідею, яку пропагував його попередник і наставник, колишній президент Лех Качинський, який наслідував ідею Пілсудського.⁶⁰

Анджей Дуда неодноразово у своїй риториці зазначав, що така форма співробітництва вигідна для усіх сторін та має потенціал для розвитку регіону, встановлення стабільності та поширення взаємозв'язків. Ініціатива Анджее

⁶⁰ Goble P. New Polish President Makes Baltic–Black Sea Alliance a Centerpiece of His Foreign Policy. The Jamestown Foundation. 2015. URL: <https://jamestown.org/new-polish-president-makes-baltic-black-sea-alliance-a-centerpiece-of-his-foreign-policy/>

Дуди, спрямована на структурування проекту Міжмор'я - своєчасна, перспективна та змістовна. Безперечно, проект у його сучасній версії та в умовах технологічного розвитку та сучасних глобальних змін значно відрізняється від ідей 1920-х років. Проте, потенційно, такий союз буде захищати амбіції Польщі у східному напрямку, перетворить Україну в головного партнера, та створить рушійну силу у протидії російській агресії.

Ідея Анджея Дуди має великі економічні та політичні перспективи. Проте, залишається лише ініціативою на направленням у зовнішньополітичному векторі Республіки Польща. Імплементация такої ідеї дозволить стати Польщі регіональним лідером та підвищить її вплив на сусідні країни. Риторика польського президента стала поштовхом для наукових та теоретичної розробки ідеї Балто-Чорноморського об'єднання не лише у Польщі, але і в інших країнах. Згідно з ідеєю Анджея Дуди межі Міжмор'я значно розширюються. (Див Рис.3)



(Рисунок 3. Джерело: Васюнець Н. “Тримор’я” замість “Двомор’я”. І – без України. Експрес. 2017. URL:

<https://expres.online/archive/main/2017/07/21/253470-trymorya-zamist-dvomorya-ukrayiny>)

Для характеристики ініціативи, варто розглянути аспект, що президент Польщі, не пропонує створювати якісно новий формат. Балто-Чорноморський союз у його баченні, є доповненням та продовженням політики Східного партнерства. Європейський Союз, у його баченні, бере активну участь у розвитку та формуванні нового об'єднання. Формування ідеї Балто-Чорноморського союзу Республікою Польщею, стала поштовхом для відновлення плану реалізації ідеї, створенню нових сфер кооперацій між країнами. Після його заяв та промов, науковці та політики звернули свою увагу на співробітництво у регіоні. Нові ініціативи на різних рівнях почали стрімко розвиватись та отримувати перші досягнення.⁶¹

Представники правих націоналістичних партій України, Грузії, Білорусі, Латвії та Литви створили Альянс Балто-Чорноморських націй. Головна мета створеного Альянсу полягає у посиленні взаємозв'язків між політичними структурами та суспільством держав Балто-Чорноморського регіону.⁶²

Головним чинником та причиною такого об'єднання є політика Російської Федерації, яка викликає загрози безпеці для країн. Альянс прагне оновити систему безпеки у регіоні, аби протистояти політиці Путіна. З історичної точки зору Росія завжди розглядала велику частину Східної Європи, як складову власного геополітичного простору.

Серед нових ініціатив, які знаходяться на етапі практичної імплементації є Балто-Чорноморський економічний форум. Концентруючи увагу на розвитку співробітництва в економічній сфері, форум сприяє зміцненню комунікацій між установами, організаціями та підприємств у регіоні.

⁶¹ Tomaszewska N., Staryk A. Conception of Intermarium in Polish Foreign Policy in XXI century. *Torun International Studies*, , v. 1, n. 10, p. 15-28, oct. 2017. URL: <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSM/article/view/TSM.2017.002/13332>. (Date accessed: 17/11/2020).

⁶² Образован Альянс, который будет бороться с имперскими амбициями Кремля. 2014. URL: https://news.24tv.ua/ru/obrazovan_alyans_kotoriy_budet_borotsya_s_imperskimi_ambitsiyami_kremlja_n517973

Перший форум пройшов поблизу Херсона у 2013 році. Регулярні зустрічі проходять саме в Україні або у Литві. У своєму статуті форум відзначив основні сфери співробітництва, серед яких:

1. Професійний розвиток, який забезпечується через спеціальну підготовку та спеціальні заходи.
2. Покращення іміджу.
3. Координація дій та розвиток кооперації країн-регіону.
4. Розвиток взаємозв'язків у сфері економіки, науковій та гуманітарній.
5. Зміцнення міжорганізаційного співробітництва.
6. Сприяння міжнародного співробітництва
7. Залучення нових партнерів
8. Захист інтересів країн Балто-Чорноморського регіону.
9. Розвиток культури та рівня співробітництва
10. Розвиток кооперацій між підприємств, для захисту спільних інтересів.
11. Розвиток методологічних концепцій для покращення економічних показників.⁶³

Співробітництво об'єднує українських, литовських, польських, грузинських міністрів, політиків, власників компаній. Представляючи інтереси країн, вони регулюють судноплавство у регіоні. Форум має потенціал перерости у повномасштабний проєкт з регулювання законодавчої бази та розвитком спільних комунікацій.

У вересні 2020 року під час чергового форуму до Балто-Чорноморського економічного форуму долучився Міжнародний торговий клуб в Україні. Клуб

⁶³Про форум. Baltic-Black sea economic forum. URL: <http://baltic-blacksea.com/about-forum.htm> (дата звернення: 20.11.2020)

міжнародної торгівлі об'єднує понад 60 дипломатичних та торгових представників іноземних посольств в Україні.⁶⁴

Підписавши Меморандум про партнерство, сторони об'єднують зусилля для активізації торговельно-економічного співробітництва українських підприємств та організацій з іноземними державами, створення сприятливих умов для торговельних відносин, налагодження ділових контактів між українськими та іноземними підприємцями, реалізації спільних інвестиційних та інноваційних проектів.

Однією із сучасних ініціатив, яку імplementували у 2020 році є ідея Люблінського трикутника. Ідея об'єднує три країни Балто-Чорноморського регіону – Латвію, Польщу та Україну для розвитку співробітництва, економіки та політики. Заснування такої кооперації стало результатом тристоронньої зустрічі 28 серпня у місті Люблін. Підґрунтям для такої форми співробітництва стало спільне історичне минуле, а саме існування Речі Посполитої, яка досягла економічних та політичних успіхів у свій час.

Така форма співпраці не є новим форматом. Для Європейського Союзу - це характерна ознака, об'єднувати країни у групи, наприклад: Вишеградська четвірка (V4), Бухарестська дев'ятка, Ініціатива трьох морів (3SI), Північно-Балтійську вісімку та Веймарський трикутник. Однак, оскільки ці угруповання рідко інституціоналізовані, їх заснування та інтенсивність зустрічей повідомляють скоріше про зміну політичних пріоритетів країн, що входять до них, та загальний стан їх відносин. Люблінський трикутник (як було підкреслено у спільній декларації) було створено для посилення діалогу між трьома країнами, підтримки європейських і євроатлантичних прагнень України, а також з ціллю координації діяльності у міжнародних організаціях, та спільної протидії російській агресії.⁶⁵

⁶⁴ Підписано меморандум з міжнародним трейд-клубом в Україні. Baltic-Black Economic Forum. 2020. URL: <http://baltic-blacksea.com/en-partnership.htm>

⁶⁵ Bornio J. Lithuania, Poland and Ukraine Inaugurate 'Lublin Triangle'. 2020.

URL: <https://jamestown.org/program/lithuania-poland-and-ukraine-inaugurate-lublin-triangle/>

Відбулось відновлення ідеї побудови Балто-Чорноморського водного шляху, що проходить через Україну, Білорусь та Польщу. Ідея має потенціал для революції в геополітиці європейського Сходу. Європейський Союз ініціював проект «E40», а Сполучені Штати надали свою підтримку. Транзитний проект має потенціал для покращення економіки усіх трьох країн-учасниць та їх сусідів, але і сприяє тристоронньому співробітництву з інших питань, включаючи безпеку та розвиток іміджу країн для потенційних партнерів.⁶⁶

Проект дозволить країнам отримати значний геополітичний вплив у регіоні та побудувати стабільні та партнерські відносини. Така ініціатива підтримується Європейським Союзом та Сполученими Штатами Америки, проте Російська Федерація розглядає проект як загрозу своєму впливу у регіоні.

Серед головних недоліків існування плану є можливість підвищення напруги через здобуття впливу та створення нового важливого економічного транспортного сполучення. Потенційно, Росія буде використовувати гібридні методи для блокування проекту, що загрожує дестабілізації регіону.

Співробітництво у сфері безпеки, розпочалось 2014 році у Польщі. За ініціативи Фонда Казимира Пуласького та за підтримки НАТО, Бюро національної безпеки при Президентові Республіки Польща та Міністерства закордонних справ Польщі було створено Варшавський безпековий форум. Це провідна європейська платформа, присвячена трансатлантичному співробітництву, яка зосереджена на розробці спільних відповідей на загальні виклики безпеки.

Щорічна конференція збирає понад 1500 учасників з 40 країн, серед яких глави держав, міністри, провідні особи міжнародних та неурядових організацій,

⁶⁶ Шемаев В. Проект міжнародного водного шляху E40: перспективи та обмеження. «Центр транспортних стратегій» 2019. URL: https://cfts.org.ua/blogs/proekt_mizhnarodnogo_vodnogo_shlyakhu_e40_perspektivi_ta_obmezheniya_482

високопоставлені представники бізнесу, ЗМІ, наукових кіл та громадянського суспільства.⁶⁷

Такий форум, підкреслює важливість співробітництва та координації дій у сфері безпеки. Підтримка зі сторони НАТО та ЄС свідчить про зацікавленість заходу у стабільності та безпеки регіону.

Ще однією ініціативою у безпековому плані регіону є створення об'єднаної бригади України, Литви та Польщі. Литовсько-польсько-українська бригада (ЛИТПОЛУКРБРИГ) — це багатонаціональний підрозділ, що складається з підрозділів збройних сил Литви, Польщі та України. Угода про його створення була підписана 19 вересня 2014 року у Варшаві. Остаточна бригада була сформована восени 2015 року.

Створення литовсько-польсько-української бригади є частиною процесу послідовного та довгострокового військового співробітництва між Польщею, Україною та Литвою. Ця модель співпраці раніше здійснювалась у рамках польсько-українського батальйону (POLUKRBAT) та литовсько-польського батальйону (LITPOLBAT). Ці військові частини існували відповідно у 1998-2010 та 1997-2008 роках. З 2000 по 2010 р. Підрозділи ПОЛУКРБАТУ (під проводом литовського взводу) брали участь в операції КФОР в Косово. Що стосується LITPOLBAT, то у 2000 році він був зарахований до Сил швидкого реагування ЄС.

14 червня 2007 року під час засідання міністрів оборони ЄС міністри Литви, Польщі та України домовились про створення багатонаціонального підрозділу литовсько-польсько-українського миротворчого батальйону (ЛИТПОЛУКРБРИГ). Восени 2008 року запропонований тип підрозділу був визначений як бригада.

Міністри оборони країн-засновниць схвалили угоду про створення тристоронньої литовсько-польсько-української бригади (ЛИТПОЛУКРБРИГ) у Варшаві 19 вересня 2014 року. Угодою між Урядом Литовської Республіки,

⁶⁷ About the WFS. Warsaw security forum. URL: <https://warsawsecurityforum.org/about/>

Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України було створено об'єднану військову бригаду.⁶⁸

Штаб знаходяться в Любліні (Польща). Батальйони ЛИТПОЛУКРБРИГ утримуються в режимі очікування у своїх країнах і розгортаються в складі ЛИТПОЛУКРБРИГ на випадок прийняття рішення про активацію бригади або будь-якого з її елементів.

ЛИТПОЛУКРБРИГ складається з міжнародного штабу, трьох батальйонів та підрозділів спеціального призначення. Литва, Польща та Україна призначають по одному піхотному батальйону та особовому складу для підрозділів спеціального призначення. Маневрені батальйони ЛИТПОЛУКРБРИГ — це батальйон сухопутних військ Литовської армії, 5 батальйонів Республіки Польща, 1 батальйон повітряно-штурмових операцій та 80 повітряно-десантних бригад України. Крім того, в структурі бригади є ряд підрозділів бойової підтримки та матеріально-технічного забезпечення.⁶⁹

Така форма співробітництва сприяє підвищенню рівня підготовки військ та формує кооперацію у сфері безпеки у регіоні. В першу чергу, така форма співробітництва є вигідною для України, адже дозволяє розвинути військову міць, пройти навчання у країн-членів НАТО та де-факто є першим кроком до інтеграційного процесу у євроатлантичне співробітництво.

Висновок до розділу 2

Балто-Чорноморський регіон має вигідне геополітичне становище для розвитку економіки. У регіоні знаходиться велика кількість торговельних шляхів, портів та ліній перетину, що дає перевагу на міжнародній арені для розвитку співробітництва та утворення вигідного партнерства.

⁶⁸ The Grand Hetman Kostiantyn Ostrogski Lithuanian-Polish-Ukrainian Brigade. History. URL: <https://litpolukrbrig.wp.mil.pl/en/pages/history-2019-08-21-3/>

⁶⁹ Struktura. Litewsko-Polsko-Ukraińska Brygada im. Wielkiego Hetmana Konstantego Ostrogi. URL: <https://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/pages/struktura-2017-01-16-j/> (19/10/2020)

Економічна ситуація у країнах на сьогоднішній день створює підґрунтя для розвитку співробітництва у регіоні. Економічні показники демонструють, що у країн є спільні інтереси в економічному плані, які можна реалізувати через розвиток економічного співробітництва. Для розвитку цієї галузі країнам потрібно розвинути транспортні комунікації у регіоні. Таке сполучення буде відігравати важливу геополітичну роль, яка дасть можливість розвинути міжнародні зв'язки та зміцнити позиції. Експортно-імпортні відносини рівномірно розподілені між Європейським та Євразійським напрямками. Помітною характеристикою для країн регіону є залежність від російського газу та нафти. Латвія, Литва, Естонія та Україна мають потужний вантажообіг, що може стати сферою співпраці у регіоні.

Проте політична ситуація у регіоні – незадовільна. Конфлікти, які концентруються у басейні Чорного моря, зупиняють стрімке співробітництво та розвиток. Придністров'я у Молдові, Абхазія та Осетія у Грузії, ЛНР і ДНР в Україні, анексований Крим та громадські заворушення у Білорусі призводять до дестабілізації регіону та створення перешкод на шляху до реалізації створення Балто-Чорноморського Союзу.

Найбільшою проблемою регіону є політика Російської Федерації, яка спираючись на історичне минуле прагне розширити власні кордони та проводить агресивну політику щодо своїх сусідів. Така політика провокує конфлікти у регіоні, створює дестабілізацію та підриває імідж країн на міжнародній арені.

Новітні виклики та загострена ситуація у регіоні, підштовхнули реалізації ідеї Балто-Чорноморського об'єднання після подій в Україні 2014 року. Отож, спроби створення Балто-Чорноморського об'єднання знову відновились. Країни, зрозуміли важливість підтримання зв'язків та створення спільної структури для розвитку та сприяння кооперації. відновленням ідеї союзу виступила Польща, що вбачає у союзі можливості для економічного та політичного розвитку та способом реалізації власних зовнішньополітичних амбіцій.

Ініціативи у Балто-Чорноморському регіоні, імплементуються у декількох сферах: економіки, політики та безпеки. Реалізація таких ініціатив відбувається одразу на декількох рівнях: міжпартійному, міжорганізаційному та міждержавному. Аналізуючи форми кооперації, можна підсумувати, що співробітництво знаходиться на етапі розвитку. Жодна із ініціатив не інституалізована, тобто знаходиться у межах сприяння взаємозв'язків у регіоні, і не є формою прямого співробітництва.

Проте, такі ініціативи є важливими для формування зовнішньополітичних орієнтирів країн, формування співдружності та напрямку співпраці. Імplementовані ініціативи можна розглядати як початковий етап організації співробітництва Балто-Чорноморського об'єднання. У перспективі ініціативи такого формату можуть перерости у повноцінне інституціолізоване співробітництво, яке буде охоплювати всі сфери: економічне, політичне та безпекове.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Від формату співробітництва нового об'єднання залежить загальна ситуація не лише у регіоні Балтійського та Чорного морів, але і у Європі та Євразії. У разі формування економічної моделі кооперації - Балто-Чорноморський союз буде відігравати роль транзиту між центрами сили, тим самим сполучаючи їх та розвиваючи співпрацю.

При формуванні політичної моделі взаємодії - союз буде відіграти роль стримуючої сили. У такому форматі Союз набуде бар'єрної функції, що дозволить укріпити кордони регіону.

Оборонний характер об'єднання перетворить Союз у коаліцію, яка матиме антиросійський настрій. Характерною рисою такого формату може стати зростання обороноздатності країн та створення спільних військових об'єднань.

Отож, для формування чіткого бачення цілей майбутнього співробітництва варто розглянути перспективи створення різних форматів об'єднання.

3.1. Потенційні економічні досягнення і проблеми

Країни регіону розуміють важливість співробітництва та розвивають двосторонні та багатосторонні ініціативи. Економічна співпраця між країнами розвивається, незважаючи на існування Балто-Чорноморського об'єднання. Проте, формування спеціалізованого об'єднання заради економічного співробітництва дозволить втілювати масштабні спільні проекти, що зміцнить позиції регіону на світовому ринку.

Перспективи створення Балто-Чорноморського економічного союзу полягає у розвитку підприємств, організацій та малого і середнього бізнесу

кожної з країн-учасниць. Сприятливі умови для бізнесу відобразяться не лише на посиленні взаємозв'язків між країнами, але і на загальній ситуації на міжнародній арені.

Така ініціатива має перспективи спростити транспортний зв'язок між країнами, що відобразиться на інфраструктурі, енергетиці та соціальній сфері. Для Балто-Чорноморського регіону це означатиме відновлення транзитно-транспортної, економічної, енергетичної, фінансової, торговельної та соціальної кооперації між країнами регіону та дозволить їм підвищити свій економічний потенціал та обороноздатність.⁷⁰

У сфері економічного розвитку регіону, гострим питанням стоїть налагодження логістики та створення транзитних шляхів. Проєкт створення залізничного сполучення між Україною, Білоруссю та Литвою має назву Вікінги і був сформований у 2003 році, що означає орієнтацію країн на розвиток даної сфери. Ініціативи розвитку транспорту стосуються і автомагістралей, і водних шляхів. Після розширення кордонів та створення потужної логістики, можна говорити про відновлення на основі Балто-Чорноморського союзу ідеї «Шовкового шляху», що буде об'єднувати країни Європи та Азії.

Економічний союз важливий для розвитку, перш за все, нових енергетичних проєктів. Балтійські країни володіють тисячами кілометрів нафто- та газопроводів. Орієнтація на азійський ринок може збільшити економічну незалежність країн від паливних ресурсів Російської Федерації. Аналізуючи економічну відносини країн Балто-Чорноморського регіону у Розділі 2, залежність від російського газу спостерігається в усіх країнах регіону, тому альтернативні шляхи отримання ресурсів є одним із пріоритетів для країн. У разі імплементації амбітних планів ініціативи, економічна ситуація у Росії

⁷⁰ Волович О. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1). Аналітичний центр "Борисфен Інтел". 2016. URL:<http://bintel.com.ua/uk/article/volodich-balto/>.

перейде у стан кризи, що може призвести до активізації гібридної політики Російської Федерації для дестабілізації регіону.

Важливим аспектом, на якому варто сконцентрувати увагу, є той факт, що об'єднання має не лише економічний потенціал. Політичне та безпекове співробітництво теж мають велику перспективу, проте центральну увагу все ж варто приділяти розвитку економічного сектору.

Важливо зрозуміти, що економічний союз може існувати у регіоні тільки за сприяння Європейського Союзу, або як частина проєкту ЄС. Головною його роллю буде створення економічного коридору між ЄС та Азійськими країнами.

У перспективі, Балто-Чорноморський Союз може відігравати роль координуючої сили між регіонами Європи, Кавказу, Центральної Азії та Близького Сходу. За умови розвитку транскордонних шляхів та створення позитивного іміджу, економічне об'єднання може перетворитись у центр сили, що в результаті має перспективи розвитку транзиту газу та нафти з Ірану та Іраку.

Економічна форма кооперації може значно збільшити регіон співробітництва. Можна розглядати Балто-Чорноморський Союз не лише у форматі Північ-Південь, але і з концентрацією на інші, сусідні, вектори. Таким чином, співробітництво має потенціал перетворитись у глобальний проєкт. Можливими векторами кооперації може бути: Адріатичне море, Середземне море або Каспійське море.

Ідея посилення кооперацій із Іраном, не є нова. Проте, через політику санкцій до 2015 року реалізація цієї ідеї була нереальною. Після покращення міжнародного становища Ірану газопровід до Європи стає надзвичайно актуальним. Адже, Іран після довгої ізоляції буде у пошуках нових ринків збуту, буде прагнути встановити тісні зв'язки із країнами Європи, аби покращити свій імідж на міжнародній арені. Газопровід буде проходити через територію Балто-Чорноморських країн, що дозволить їм бути посередниками між Європою та Азією. Використовуючи свою транзитну функцію та

характеристику регіону, як перетину націй, Балто-Чорноморський союз може стати територією для співробітництва.⁷¹

Балто-Чорноморський союз у його вузькому форматі відкриває нові можливості для країн, оскільки може об'єднати між собою 110 мільйонів осіб. В результаті активного товарообігу - існує можливість досягнути майже мільярд доларів ВВП. А у розширеному форматі, сукупна економіка Балто-Чорноморського союзу, чисельністю 200 мільйонів осіб із ВВП 2,2 мільярдів доларів, стає потужнішою за економіки таких країн як: Індія, Росія, Канада, Австралія, Південна Корея та одразу робить його економічним утворенням, що закриває 10-ку найпотужніших економік світу після США, Євросоюзу, Китаю, Японії, Великої Британії та інших.⁷²

У формування ідеї створення економічного союзу межі Балто-Чорноморського союзу розширились і на західний вектор. Ідея об'єднання двох морів поширилась і на Адріатичне море, а ідея Балто-Чорноморського союзу трансформувалась з ідеї «Міжмор'я» до ідеї «Тримор'я». Ідея значно розширює кордони та потенційно може охоплювати такі країни, як: Україна, Латвія, Литва, Естонія, Білорусь, Туреччина, Грузія, країни Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Угорщина і Словаччина), Румунія, Болгарія, Австрія та шість країн колишньої Югославії (Боснія і Герцеговина, Македонія, Сербія, Словенія, Хорватія та Чорногорія). Саме щодо складу майбутнього союзу ведеться найгостріша дискусія.⁷³

⁷¹ Волович О. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1). Аналітичний центр "Борисфен Інтел". 2016. URL:<http://bintel.com.ua/uk/article/volodich-balto/>.

⁷² Дерев'янка Ю., Галабала О. Балто-чорноморський союз – нова геополітична вісь для України. «Народна воля». 2016. URL: <http://volya.if.ua/2016/08/balto-chornomorskyj-soyuz-nova-heopolitychna-vis-dlya-ukrajiny/>

⁷³ Zurawski P. Adriatic-Baltic-Blac sea vision of cooperation. Institute for Eastern Studies, 2017. С. 32.

Ідею створення економічної форми співробітництва підтримує Республіка Польща, адже такий союз може значно посилити економіку країни, сприяти інвестиціям та перетворити Польщу у регіонального лідера.

Ініціатива трьох морів - це проект, спрямований на сприяння та розвиток економічного співробітництва між країнами Центральної та Східної Європи. Проект, який сьогодні розуміється як посилення інфраструктурної співпраці в регіоні, може розвиватися на багатьох рівнях.

На першій презентації ідеї Тримор'я в Бухаресті було підкреслено, що на даний момент пріоритетом має бути визначення найважливіших викликів і проблем та пошук правильних інструментів для їх вирішення. Вперше було заявлено, що проект також спрямований на зміцнення позицій країн регіону. Основними сферами співпраці є транспорт, інфраструктура та енергетика.⁷⁴

Перешкодою для реалізації ініціативи є відсутність інфраструктурних зв'язків між країнами цього регіону. Спільними зусиллями країни намагаються вирішити питання відсутності логістичних зв'язків, найкращими прикладами є Via Carpathia та Via Baltica.⁷⁵ Проте, такі ініціативи розвиваються доволі повільно.

Ініціатива «Тримор'я» – це проект, спрямований на сприяння та розвиток економіки, співпраці між країнами Центральної та Східної Європи. Ініціатива передусім включає держави, розташовані між Адріатичним, Балтійським та Чорним морями. У цій концепції також розглядається можливість існування «Міжмор'я», як окремої структури. Проект «Тримор'я» має свій потенціал у різних сферах та до того ж достатньо широкі кордони співпраці.

⁷⁴ Голуб В., Томенчук Р. Віртуальна реальність Тримор'я: чим запам'ятався саміт в Естонії та чого чекати від Болгарії. Український інститут міжнародної політики. 2020.
URL: <https://www.uip.org.ua/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%8F-%D1%87%D0%B8%D0%BC-%D0%B7/>

⁷⁵ Adriatic – Baltic – Black Sea. Visions of Cooperation – summary of the project. Econmic forum/
URL: <http://www.forum-ekonomiczne.pl/adriatyk-baltyk-morze-czarne-wizje-wspolpracy/?lang=en>

Передусім, таке об'єднання матиме економічний характер та сконцентрується на меті збільшити економічну, енергетичну та транспортну спроможність кожної із країн-учасниць. У ширшому розумінні – ця співпраця спрямована на зміцнення відносин з ЄС. З точки зору «Тримор'я», країни Центральної та Східної Європи повинні зосередитись на створенні більш узгодженої позиції в ЄС, саме через поглиблену внутрішню інтеграцію та збалансовану регіональну політику.⁷⁶

Головною проблемою створення Адріатичного-Балто-Чорноморського союзу є невизначеність у його формах, членах та цілях. Саме тому процес імплементації цього проекту буде надзвичайно складним і вимагає постійних обговорень, самітів, конференцій та ініціатив. Проект «Тримор'я» матиме передусім економічний характер. Така ініціатива розвине економічну та енергетичну складову країн. Хоча, мало враховано безпековий фактор, який є надзвичайно актуальним для країн колишнього Радянського Союзу. Створення повноцінного «Тримор'я» вимагає багато часу та етапів, оскільки знаходиться лише на етапі обговорень. Також, таке об'єднання несе потенційну альтернативу ЄС, що не є вигідним для великих європейських країн, які після Брекситу будуть занепокоєні створенням нового економічного союзу.

Загальна кількість населення такого об'єднання потенційно може становити 111 мільйонів людей. За попередніми даними, ВВП може досягнути 1,7 трлн дол. США, і досягти великого товарообігу.⁷⁷

Отже, економічний розвиток співробітництва у Балто-Чорноморському регіоні має великий потенціал для отримання чисельного товарообігу між країнами. Об'єднання володіє перспективами розширення у різних векторах,

⁷⁶ Laruelle M., Rivera E. Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. IERES Occasional Papers, 2019. С. 30.

⁷⁷ Mosbacher G. "Three Seas" central to Europe's recovery. Politico. 2020. URL: <https://www.politico.eu/article/three-seas-central-to-central-europes-recovery/> (Date accessed: 10.10.2020)

що потенційно може сприяти кооперації між різними цивілізаціями та підвищити значення регіону у світовому розподілі сили.

Необхідною умовою для створення економічної форми кооперації між країнами Балтійського та Чорного морів є побудова транзитних шляхів на залізничних, автомагістральних та морських напрямках. На розбудову таких магістралей потрібні великі ресурси. Спроби створити такі транспортні сполучення вже імплементувались, проте деякі з них не досягли свого фінального результату.

Важливо зазначити, що варіанти економічного співробітництва можуть існувати в межах Європейського Союзу або за його підтримки. Створювати новий економічний союз всупереч європейським пріоритетам, цілям та амбіціям являється неможливим, саме через приналежність частини країн-членів Балто-Чорноморського Союзу до ЄС.

Наступним важливим елементом створення економічної співпраці є інтереси Російської Федерації, які вона буде захищати. Економічне об'єднання загрожує посилення могутності країн Балто-Чорноморського регіону і їх економічного потенціалу. Відповідно, Росія втратить свій вплив та позиції. Це поставить під сумнів їх політику як «наддержави», тому зі сторони Російської Федерації можна буде очікувати зусиль для дестабілізації регіону. Володіючи широкими ресурсами та новітніми технологіями ведення війни, Росія буде створювати локальні заворушення та несприятливу ситуацію у регіоні, що знизить його значимість та імідж. Це може призвести до втрати інвестицій та довіри.

Тому, разом із розвитком економічного об'єднання потрібно врахувати усі вищезазначені перспективи та фактори, для розвитку ефективного співробітництва. Першочерговим завданням під час створення економічного союзу мають стати зусилля для уникнення дестабілізуючих факторів, які можуть призвести до нових конфліктів.

3.2. Вигоди і ризики кооперації у військовій сфері

Проблеми безпеки регіону гостро постали перед країнами після інтервенції Російської Федерації до Криму. Такі дії яскраво продемонстрували, що Росія володіє гібридними техніками ведення війни. Спираючись на свої національні інтереси та амбіції Росія готова розпочинати конфлікти задля досягнення мети.

У результаті, усі країни, на чийх територіях є велика кількість представників російськомовного населення відчула напругу. Латвія, Литва Естонія постійно наголошує на небезпеці яку вони відчувають зі сторони східного сусіда.⁷⁸

Балто-Чорноморський безпековий союз є надзвичайно перспективним об'єднанням, задля протидії агресивній поведінці Російської Федерації. Оскільки, більша частина країн Балто-Чорноморського об'єднання має напружені відносини із Росією.

Питання створення військової системи безпеки у регіоні гостро постала в останні роки. Нові конфлікти виникають, незважаючи на спрямовані сили держав, а старі конфлікти загострюються і створюють дисбаланс та напругу.

Оригінальна ідея Міжмор'я, скоріше носить саме оборонний характер, оскільки концептуальні засади формувались у міжвоєнний період, коли питання безпеки стояло надзвичайно гостро. Проте, у оригінальній концепції також зазначалось про розвиток спільної економіки, культури та політики. Необхідно уточнити, що, сьогодні оригінальна ініціатива не має потенціалу для реалізації, оскільки є не тільки не реальною, але й непотрібною. Міжвоєнна ідея Балто-Чорноморського об'єднання закликала до федерації країн Центральної та Східної Європи. Країни потребували співпраці у сферах: відстоювання незалежності, побудови економічних, інфраструктурних та торгівельних зв'язків. Більшість із цих питань вже вирішено, після розпаду Радянського

⁷⁸ Tanner J. Estonia: Russia attack not likely but Baltics under threat. AP News. 2020. URL: <https://apnews.com/article/4c93bbb92085e3350a19bcdb5e04122e>

Союзу, підписанням двосторонніх договорів, розширенням ЄС, Угодами про стабілізацію ЄС на Західних Балканах та угодами про асоціацію зі східними партнерами Європейського Союзу.

Однак ці програми ЄС та інші міжнародні організації не вирішують проблем безпеки України та інших східних країн, які не є членами НАТО. Тому, слід додати, що країни Балтійського та Чорного морів можуть виступати регіональною організацією для взаємного захисту проти російської гібридної війни. На основі двостороннього або тристороннього співробітництва такі форми кооперації вже існують, наприклад, між Україною, Польщею та Литвою у вигляді спільного батальйону.

Розуміння загальних ризиків та загроз дуже глибоке в Центральній та Східній Європі. Для більшості людей на заході, Південна Осетія, Придністров'я чи Донбас - є віддалені або невідомі регіони. Але люди Міжмор'я завжди мали відчуття спільної долі через небезпеку, яку представляли Німеччина та царсько-радянська імперія, а тепер Російська Федерація та її агресивна політика.

Спільна проблема та страх посилює існуючу схильність до взаємної солідарності у Східній Європі. До безпекової проблематики регіону додалась і Туреччина, оскільки кримські татари тісно пов'язані з туркам. Вона активно займає позицію щодо засудження приєднання Криму до Російської Федерації. Доля корінного кримсько-тюркського населення впливає не тільки на проблемний момент в історії російсько-турецьких відносин. Кримські татари протягом останніх 25 років стали рішучими прихильниками України як суверенної держави і вважають її своєю батьківщиною.

Окрім цього, Туреччина має напружені відносини з Російською Федерацією через ряд інших причин:

1. Збиття Туреччиною російського літака 24 листопада 2015 р.⁷⁹
2. Через суперечливу та конфліктну політику Російської Федерації.

⁷⁹ Туреччина збила російський Су-24. НАТО провело екстрене засідання. «Укрінформ». 2015. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/1919412-zbitiy-turechchinoyu-litak-buv-rosiyskim.html> (дата звернення: 06.11.2020)

3. Економічні санкції Російської Федерації проти Туреччини спровокували погіршення відносин між Москвою та Анкарою.⁸⁰

Співробітництво із Туреччиною вигідне для Балто-Чорноморського регіону. Оскільки саме Туреччина як одна із країн-лідерів, зможе створити потрібний баланс у регіоні. Саме за сприяння турецької сторони був врегульований конфлікт у Азербайджані у 2020 році. Це свідчить про міжнародний вплив та здатність Туреччини до медіації.

Проект Міжмор'я у форматі оборонного об'єднання, не схвалюється Брюсселем, через формат блоковості системи та залученням до неї Туреччини, яка буде відігравати роль лідера, що суперечить інтересам Європи. Проте, проєкт безпекового союзу не повинен бути для країн Європи конкурентом чи становити небезпеку, а шансом нарешті створити ефективну систему безпеки для країн Східної Європи та Чорноморського регіону.

Країни Міжмор'я також допоможуть зменшити існуючу напруженість у відносинах між Заходом та Москвою. Цей новий союз відверне увагу Росії від США та ЄС. Це кардинально реструктурує систему загальноєвропейських міжнародних відносин.⁸¹

Важливо зрозуміти, які ж можливості ми отримаємо в оборонному аспекті. Країни, які потенційно можуть увійти до союзу формують 6135 км спільного кордону з Росією. Спільна оборонна стратегія стримування агресії з боку Росії зможе гарантувати безпеку і кожній країні, і усій Європі, в цілому. Військовий союз передбачатиме спільні військово-тактичні навчання та відпрацювання тактик ведення гібридної війни, організації територіальної оборони, захист у кіберпросторі та інше.

⁸⁰ Онищенко Ю., Сидоренко С. Війна на трьох: що означає протистояння між Туреччиною, Росією і Сирією. 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/02/28/7106925/> (дата звернення: 12.11.2020)

⁸¹ Umland A. How to solve the security problem of Ukraine? . 2016, 15 Apr. 112 Ukraine. URL: <https://112.international/opinion/how-to-solve-the-security-problem-of-ukraine-4028.html> (Date accessed: 09.10.2020)

З огляду на останні події в Україні важливим фактором залишається безпека у регіоні, особливо для тих країн, які мають сухопутний чи морський кордон з Російською Федерацією. Перш за все такі країни, як Україна, Латвія, Литва, Естонія та Польща. Після саміту НАТО у Варшаві 2016 року, Балтійські країни, Польща, Румунія та Болгарія офіційно запросили військову підтримку НАТО для захисту своїх кордонів.⁸²

Росія та частково Туреччина, які претендують на роль регіональних лідерів, займають радикальні позиції з питань безпеки в Чорноморському регіоні. Обидві країни виступають проти «посилення» присутності НАТО на сході і відстоюють власне бачення регіональної співпраці з питань безпеки. Але при створенні нового безпекового союзу Туреччина може приєднатись до ініціативи та створити потрібний баланс сил для протидії російській агресії.

Професор «Економіко-технологічного університету» в Анкарі М. Целіпка у звіті Комісії з Чорного моря підтверджує «відмінність» позиції Росії щодо цього питання від підходів інших держав.⁸³

Фактори, які можуть впливати на проблеми безпеки в регіоні, на які також потрібно звертати увагу при формуванні безпекового об'єднання, можна визначити як:

1. недержавні суб'єкти
2. заморожені конфлікти та невизнані території
3. питання біженців

Нестабільність окремих держав робить регіон однією з «гарячих точок» у світі, де існують такі загрози, як тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, незаконний обіг наркотиків, зброї та торгівлею людьми має потенціал до загострення.⁸⁴

⁸² Досвід країн Балтії щодо протидії агресії зі сторони Російської Федерації. Аналітичний центр «Борисфен Інтел». 2014. URL <http://bintel.com.ua/uk/article/opyt-baltii/>

⁸³ Celipkala M. Security in the Black Sea Region. Policy report II. Blackseacom.eu <http://www.dzkk.tsk.tr/denizweb/blackseafor/english/agreement/agreement.php>

⁸⁴ Rudnytska U. The prospects for Baltic – Black Sea cooperation in the context of current Russian-Ukrainian relations. *Torun International Studies* 2015, No. 1 (8), pp. 99-107.

З огляду на ці обставини, питання безпеки в регіоні мають першочергове значення. Йордан Божилов, колишній міністр оборони Болгарії, підтримує створення оборонного союзу. У статті «Чорноморський регіон потребує нової архітектури безпеки», Він, зокрема, зазначає що численні спроби створити ефективне співробітництво не дало результатів, через малу взаємодію та невизначеність сфер співробітництва.⁸⁵

Безпековий союз має потенціал до розширення кордонів, і може включати до себе усі країни, які відчують тиск зі сторони Російської Федерації або являються потерпілими від її політики. До таких країн можна віднести: Україну, Молдову, Грузію та Азербайджан - що втратили частину своїх території в результаті військової, політичної чи інформаційної діяльності Російської Федерації. Країни Балтики та Польща також стверджують, що відчують напругу від політики та риторики Росії. Молдова, яка також загострює увагу на російському чиннику у замороженому конфлікті у Придністров'ї, може стати партнером у такому союзі.

Співпраця країн має потенціал обміну досвідом та інформацією, що здатна зупинити поширення російського впливу. Як наприклад, Естонія заявила про готовність допомогти Україні у створенні та розвитку «кіберзахисту» від загроз зі сторони Росії, яка заключається у поширенні досвіду та технологій.⁸⁶

Поява Балто-Чорноморського союзу може виявитись сприятливим фактором для ЄС та НАТО, оскільки створить на кордоні НАТО буфер, що відокремить Захід від не тільки російської агресії, але і від країн Центральної Азії, що є джерелом великої кількості біженців та розвитку наркоторгівлі у регіоні Європи. Регіональна співпраця, також, дозволить об'єднати держави для співробітництва у сфері протидії корупції, і сприяти протидії іншим загрозам безпеці.

⁸⁵ Bozhilov Y. The Black Sea Region needs new security architecture. Harvard black Sea security Program. 2014, 128 p.

⁸⁶ Король К. Эстония готова помочь Украине: как государство вырвалось от российской агрессии. 2020. URL: https://news.24tv.ua/ru/jestonija-gotova-pomoch-ukraine-gosudarstvo-vyrvalos-novosti-rossii_n1371028

Балто-Чорноморське безпекове об'єднання сприятиме врегулюванню заморожених конфліктів, згідно із Європейськими принципами, а також для взаємодії в інформаційній сфері. Таким чином, частина зобов'язань воєнного характеру, покладених на НАТО та ЄС, зможе регулюватись регіональним співробітництвом Балто-Чорноморського об'єднання.

Отже, можна підсумувати, що фактор безпеки на сьогоднішній день гостро стоїть перед країнами Балто-Чорноморського регіону. Окрім внутрішніх проблем, на регіон значною мірою впливає «російський фактор», що створює напругу у регіоні. Російська Федерація захищаючи власні національні інтереси, прагне здобути позиції наддержави у регіоні та поширювати свій вплив на усю Східну Європу. Заради реалізації цієї політики були сформовані концептуальні обґрунтування у вигляді «русского мира» та захисту російськомовних громадян від поширення НАТО.

Росія використовує гібридні тактики ведення війни, що важко виявити та знешкодити. Саме тому, регіону потрібно співробітництво у формі консультацій та інформаційного співробітництва у сфері протидії новітнім загрозам. Координація дій та створення спільного військового об'єднання може значно зашкодити агресивній політиці Росії.

Межі Балто-Чорноморського союзу у разі імплементації його як безпекового об'єднання, значно розширяться та долучать до себе не тільки інші країни, що страждають від політики Російської Федерації, але і ще одного регіонального лідера у вигляді –Туреччини.

Безпековий союз не підтримується Європейським Союзом та НАТО, через форму Альянсу та очевидного антиросійського настрою, що може навпаки загострити ситуацію з Російською Федерацією та трансформувати напругу у регіоні у повномасштабну війну.

Створення спільних військових сил є потенційно можливим, проте наявність заморожених конфліктів не дозволить приєднатись країнам Європейського Союзу та НАТО до такої ініціативи, тому таке об'єднання буде неефективним, адже не буде володіти достатнім ресурсом.

3.3. Переваги та недоліки політичного виміру союзу

Створення спільного політичного простору є важливим фокусом для країн-членів Балто-Чорноморського Союзу. З огляду на спільну культуру, історію, проблеми та виклики країни відчують потребу у кооперації дій.

На відміну від економічного чи безпекового фактору, політична складова являє собою основу реалізації Балто-Чорноморської концепції. Аналізуючи Розділ 2, можна підсумувати, що регіон має спільні або схожі проблеми, з якими повинне боротись через застосування різних механізмів. Характерною рисою регіону є спільне історичне надбання, культура та ментальність, що означає, що країни мають схожі слабкі сторони.

Однією із таких слабких сторін є корупція – що характерна для країн пострадянського простору. Це пояснюється особливими соціально - культурними цінностями та протяжними кризами. На території Балто-Чорноморського об'єднання є країни, які значно знизили рівень корупції, і в той же час є ті, хто лише почав боротьбу.

Всі проблеми, що існують у регіоні, слід розглядати як певний імпульс до співпраці. Прагматично оцінюючи, можна сказати, що лише через шлях регіональної співпраці, можна стати лідером на міжнародній арені.

Зважена та продумана спільна політика є основою кооперації та створення регіонального об'єднання, що у перспективі завершить внутрішні проблеми кожної країни учасниці Балто-Чорноморського союзу.⁸⁷

На відміну від економічного та оборонного характеру співробітництва, політична кооперація немає потенціалу до розширення на схід чи на захід. Залучення великої кількості сторін лише ускладнить співробітництво та не

⁸⁷ Girlea I. Political component of the regional cooperation as the basis for realization of the Baltic-Black sea concept. URL: <http://civildiplomat.com/en/political-component-of-the-regional-cooperation-as-the-basis-for-realization-of-the-baltic-black-sea-concept>

дасть результатів. Тому до політичного формату союзу можна віднести 6 країн: Латвія, Литва, Естонія, Україна, Молдова та Румунія.

Під великим питанням залишається участь Білорусі, адже у своїй політиці вона більшою мірою наслідує Російську Федерацію. Велике занепокоєння викликає можливість інтеграційних процесів між країнами. Хоча економічна участь Білорусі залишається вигідною, проте, з точки зору безпеки, членство у союзі – неможливе.

Проте, у форматі політичної співпраці Білорусь можна залучити на початкових етапах як спостерігача, оскільки, володіючи тим же історичним минулим, культурою та ментальністю, країна має аналогічні проблеми, які також намагається вирішити.

Останні події у Білорусі, створюють ще одну точку дестабілізації у регіоні, але змінюють недемократичні цінності суспільства та показують незадоволення суспільством політикою влади. Проте, говорити про різкий прозахідний вектор зовнішньополітичних пріоритетів, поки не варто.

Політичне співробітництво між країнами Балтійського та Чорного морів, заключатиметься у формуванні спільної платформи для регулювання зовнішньополітичних векторів дії.

За таким принципом, узгодження політики, вже давно працюють Балтійські країни: Латвія, Литва та Естонія. При виникненні проблемних питань, або новітніх викликів – країни узгоджують свої позиції з цього питання та шукають варіанти вирішення. Як наприклад, проблема російськомовної меншини, була частково вирішення через введення «білих паспортів» та створення сприятливих умов на сході країн, для посилення іміджу та авторитету Балтики.⁸⁸

У рамках Балтійського співробітництва триває активний діалог на рівні президентів, спікерів парламентів, глав урядів, міністрів та експертів. Балтійське парламентське співробітництво відбувається в Балтійській асамблеї

⁸⁸ Досвід країн Балтії щодо протидії агресії зі сторони Російської Федерації. Аналітичний центр «Борисфен Інтел». 2014. URL <http://bintel.com.ua/uk/article/opyt-baltii/>

(БА), яка була створена 8 листопада 1991 р. Хоча міжурядове співробітництво відбувається в Раді міністрів Балтії, заснованій 13 червня 1994 р. БА була створена на базі модель Ради Північних країн та Ради міністрів Північних країн та вносить значний внесок у гармонізацію зовнішньої політики та сприяння практичному співробітництву між країнами Балтії, одночасно просуваючи співпрацю між Балтією та країнами сусідами.⁸⁹

Країни Балто-Чорноморського союзу, постійно говорили про свої тісні та важливі для усіх сторін відносини, проте це було зазначено скоріше як зовнішньополітичний вектор. Для ефективної співпраці потрібно ввести інституціолізовану кооперацію, яка допоможе створити регулярні зустрічі на усіх рівнях.

Співпраця повинна бути спрямована на створення узгодженої позиції на міжнародній арені, через поглиблену внутрішню інтеграцію та збалансовану регіональну політику

Доцільно згадати досвід Польщі та Балтійських країн, пов'язаний із здійсненням реформ, модернізацією та диверсифікації енергетичної галузі. Такий досвід допоможе реформувати Україну та вирішити внутрішні проблеми регіону.

Підтримка зі сторони Європейського Союзу, несумнівно важлива у питанні створення політичного союзу, проте не несе вирішальної ролі. Таким чином, країни Балто-Чорноморського регіону можуть здійснювати політику у власних інтересах та переслідувати власні цілі, без втручання третьої сторони.

Політичний союз, може не стикнутись із агресивною відповіддю Російської Федерації. Оскільки узгодження політик, не несе такої загрози національним інтересам Росії, але створює потенціал для розвитку співпраці у сфері протидії російській агресії.

⁸⁹ Ministry of Foreign affairs of Republic Latvia: -operation among the Baltic States / URL: <https://www.mfa.gov.lv/en/policy/baltic-sea-region/co-operation-among-the-baltic-states-13464-en>

Це повинно стати одним із ключових моментів у співпраці між країнами. У перспективі, союз повинен розвиватися як високоорганізована система взаємодоповнюючих елементів, які забезпечують синергію.

Отже, на основі, згаданих вище елементів, можна підсумувати, що політична форма співробітництва має великий потенціал для розвитку. Обмежена кількість членів є характерною рисою, що буде сприяти розвитку тісних взаємозв'язків. Співробітництво передбачає узгодження політик, намірів та реакцій на зовнішні та внутрішні виклики.

Висновки до розділу 3

Аналізуючи вищезазначені факти, можна прослідкувати, що Балто-Чорноморська співпраця має потенціал розвитку в усіх сферах. Сучасні загрози та геополітична ситуація стали каталізатором пошуку найкращого варіанту співробітництва. Загрози зі сторони Російської Федерації є одним із головних компонентів, який впливає на формування співробітництва.

Залежно від форми співробітництва, можливий Союз може передбачати різні цілі та пріоритети. Вектори та межі можуть також змінюватись у різних напрямках відповідно до амбіційних планів майбутнього об'єднання.

Сучасна геополітична ситуація світу вимагає появи нових акторів на міжнародній арені. Поновлений регіональний блок, який існував в стані зародку вже з V – XII ст. міг би повпливати на розроблення альтернативної політики. Варто згадати, що історичний шлях «Із Варяг у Греки» був своєрідним бастіоном, який обороняв даний регіон проти деспотизму зі Сходу. В сучасній ситуації Балто-Чорноморське співробітництво має можливість знову об'єднати країни даного регіону з метою розширення економічної співпраці та збереження національної ідентичності. Такий розвиток подій є можливим лише за умови, що країни Балтійського та Чорного морів будуть самостійно шукати та ініціювати способи боротьби за спільні регіональні інтереси, а також не будуть шукати безпекові гарантії по окремості.

Спираючись на згадані вище перспективи Балто-Чорноморського Союзу, можемо припустити твердження, що дана ініціатива має достатньо ймовірне майбутнє. Союз здатний стати можливою перспективою в економічній сфері. Такий висновок випливає з природно-ресурсного, технологічного, виробничого та інтелектуального потенціалу членів союзу, а також культурних зв'язків та вигідного географічного положення.

Незважаючи на всі позитивні сторони, які може принести реалізація ініціативи Балто-Чорноморського союзу, важливо зазначити той факт, що всі ідеї знаходяться на етапі розробки та не є імplementовані. На даний момент, найбільший потенціал бачимо у розвитку та впровадженні лише політичного формату співробітництва. Приклад такого співробітництва вже існує між державами Балтики, та може поширитись на територію інших країн, за умови сприяння з боку влади.

ВИСНОВКИ

Визначення хронологічних рамок розвитку дослідження кооперації у Балто-Чорноморському регіоні виявило, що історичне формування співробітництва у межах Балто-Чорноморського співробітництва розпочалось під час існування торгового шляху «Із Варягів у Греки», це був перший економічний транзитний шлях через територію країн, який поєднував Скандинавію та Візантію.

Під час дослідження було виявлено два підходи до ретроспективного аналізу формування ідеї об'єднання:

1. Широкий підхід, який розпочинає дослідження з часу появи торговельного шляху та аналізує формування історії, з початку виникнення цивілізацій.

2. Вузький, що досліджує концептуальне формування ідеї, після Першої Світової війни, польськими та українськими науковцями, які обґрунтовували формування об'єднання на основі спільного історичного надбання в наслідок існування Речі Посполитої з 1569 року.

Теоретичний аналіз продемонстрував, що американські, європейські та українські вчені розглядають Балто-Чорноморський регіон як важливу геополітичну територію, яка виконує одразу дві функції: бар'єрну та контактну.

С. Хантінгтон, досліджуючи цивілізації, наголошує на тому, що регіон є перетинковою зоною, де можливі конфлікти внаслідок протидорства двох центрів. Таке бачення, обґрунтовує важливість об'єднання територій для формування оборонного союзу, для регулювання процесів та створення сприятливої атмосфери.

Аналіз сучасних процесів та ситуації в регіоні, показав, що регіон є в стані активного розвитку. Знаходячись між Європою та Російською Федерацією, він співпрацює одночасно із двома впливовими регіонами в економічному плані. У результаті дослідження, також було виявлено великий вантажообіг у портах Балтійського та Чорного моря, що дає великий потенціал для співробітництва саме у сфері морського товарообміну.

Складна ситуація у регіоні, обґрунтовується його конфліктогенністю через внутрішні та зовнішні чинники. Внутрішні протиріччя та зовнішній тиск провокують дестабілізацію регіону, яка потребує регуляторних механізмів. Аналіз виявив головний чинник виникнення конфліктів у регіоні —російська агресія та її гібридні методики.

Аналіз реалізованих ініціатив на території між Балтійським та Чорним морем продемонстрував, що об'єднання знаходиться на початкових етапах імплементації. Ініціативи є не інституалізовані, що значною мірою знижує формат співробітництва.

У дослідженні формування ідеї Балто-Чорноморського союзу є важливе розуміння у якій формі все ж таки повинно працювати об'єднання: безпековій, політичній чи економічній; цілі майбутнього союзу, а також формат та межі, які він повинен мати.

Цілі та пріоритети Балто-Чорноморського союзу залежать від формату ініціативи, яку планується імплементувати. Від цього залежить і вектор співробітництва між країнами.

Співпраця між Балтійським та Чорним морями повинна бути тісною, багатогранною та прагматичною. Кооперація буде базується на спільних інтересах та цілях країн у таких сферах зовнішньої політики, а також політики безпеки: просування безпеки та добробуту, сприяння економічному розвитку та членство в ЄС та НАТО, інтенсивне співробітництво в енергетичному секторі та в проектах транспортної інфраструктури.

Економічну складову Балто-Чорноморського союзу можна імплементувати через зниження тарифів та створення сприятливих умов торгівлі між країнами. Економічна незалежність від Російської Федерації, також, є важливим фактором для кожної із країн. Створення співдружності повинне створити сприятливе середовище для розвитку економіки країн-членів. Важливим фактором є те, що економічний союз не може утворитись окремо від ЄС, тому для розвитку такого формату потрібна підтримка зі сторони країн Європи.

Неможливо ігнорувати події, які розгортаються сьогодні. Тому, все ж таки, важливим фактором союзу є безпека та започаткування співпраці, яка допомогла б координувати дії та створювати нові ініціативи. Основною метою союзу є розробка ефективної політики, яка була б незалежна від Російської Федерації. Проте, такий формат співробітництва формує блоковість, яку варто уникати у сучасному світі. Створення оборонного союзу, також у перспективі, може загострити відносини між Російською Федерацією та Балто-Чорноморськими країнами. Оскільки, Росія відчуваючи небезпеку, може почати діяти агресивніше та застосувати нові методики.

Наводячи усі попередні аргументи, та підсумовуючи аналітичну частину усіх трьох розділів, можна сказати, що політичний союз є найбільш вірогідним об'єднанням на території Балто-Чорноморського об'єднання, через найбільш реалістичні цілі та пріоритети та відсутність факторів ризику створення такої кооперації.

На основі позитивного досвіду країн Балтики політичний вимір союзу можна створити у форматі самітів, на яких країни будуть обговорювати спільну політику, відстоювати її на міжнародній арені та розробляти стратегії що спрямовані на захист інтересів країн-членів союзу. Таку ініціативу будуть підтримувати країни Європи та Сполучені Штати Америки, які зацікавлені у стримуванні Російської Федерації та забезпеченні миру у регіоні.

Проте, все ж, створення Балто-Чорноморського політичного союзу знаходиться на етапі обговорень. Проблемними питаннями залишаються: межі, учасники та цілі. У ширшому розумінні ця співпраця повинна бути спрямована на створення узгодженої позиції на міжнародній арені, через поглиблену внутрішню інтеграцію та збалансовану регіональну політику.

Подальші дослідження дозволять розвинути ідею формування Балто-Чорноморського союзу та створять нові ініціативи, які в подальшому можна використати під час проєктування об'єднання. Поглибленого вивчення вимагають проблемні питання регіону та перспективи створення Балто-Чорноморського союзу.

Отож, акумулюючи дані зазначені у розділах, можемо виокремити такі позитивні фактори перспективи створення Балто-Чорноморського Союзу:

1. Активізація кооперації у сфері економіки;
2. Спільне узгодження регіональної політики та реалізації спільних проєктів;
3. Протидія внутрішнім та зовнішнім загрозам;
4. Зменшення російського впливу на регіон;
5. Створення платформи для співробітництва.

Після дослідження, порівняння та аналізу ідеї створення Балто-Чорноморського Союзу від часів формування торговельного шляху «Із Варяг у Греки» до сьогодення, автор праці приходить до висновку, що дана ініціатива немає перспектив реалізації у найближчому часі. Незважаючи на усі позитивні сторони Балто-Чорноморського Союзу, існує ряд чинників, які унеможливлюють початок його ефективної реалізації:

1. Складність процесу імплементації;
2. Конфліктогенність регіону;
3. Слабкий економічний розвиток деяких країн-учасниць;
4. Відсутність транспортної мережі;
5. Невирішеність питання участі Білорусі.
6. Радикальні націоналістичні настрої.

Отож, у перспективі створення Балто-Чорноморського Союзу може позитивно вплинути на розвиток в регіоні, але його реалізація потребує сконцентрованих сил зі сторони усіх країн-учасниць.

Список джерел та літератури:

1. Бекас Д., Раєвський М. FAQ: Велике Князівство Литовське. 200 років невідомої історії. «WAS». URL: <https://was.media/uk/2020-09-13-faq-velike-knjazivstvo-litovske/>
2. Биканов Д. Перспективи Балто-Чорноморського співробітництва. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92273/17-Bukanov.pdf?sequence=1>
- Шурхало Д. Україна і Польща 100 років тому: війна і пошуки порозуміння. Радіо свобода. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30001245.html>
3. Віденський конгрес та його рішення. URL: <http://www.aus-ugr.narod.ru/59.html>
4. Волович О. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1). Аналітичний центр "Борисфен Інтел". 2016. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/volodich-balto/>.
5. Голуб В., Томенчук Р. Віртуальна реальність Тримор'я: чим запам'ятався саміт в Естонії та чого чекати від Болгарії. Український інститут міжнародної політики. 2020. URL: <https://www.uiip.org.ua/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%8F-%D1%87%D0%B8%D0%BC-%D0%B7/>
6. Дерев'янка Ю., Галабала О. Балто-чорноморський союз – нова геополітична вісь для України. «Народна воля». 2016. URL:

<http://volya.if.ua/2016/08/balto-chornomorskyj-soyuz-nova-heopolitychna-vis-dlya-ukrajiny/>

7. Досвід країн Балтії щодо протидії агресії зі сторони Російської Федерації. Аналітичний центр «Борисфен Інтел». 2014. URL <http://bintel.com.ua/uk/article/opyt-baltii/>

8. Дрогомирецький Б. Гантінгтон попереджав... Українська правда. 2014. 15 лип. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/07/15/7031876/> (дата звернення: 28.10.2020).

9. Естонія заявляє, що російський військовий літак порушив її повітряний простір у Балтійському морі. Радіо Свобода. 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29094947.html>

10. Іщук В. Щит Європи. Балто-Чорноморський Союз. Ягеллонія. 2015. 16 лип. URL: <http://ukr.jagiellonia.org/2015/07/16/yntermarium.html> (дата звернення: 03.11.2020).

11. Ковалевська О. 100 – річний ювілей нереалізованої ідеї: «Концепція Балто-Чорноморського союзу» в працях Степана Рудницького і сучасні перспективи. Вісник Інституту історії України. Регіональна історія України. Київ, 2018. №12. С. 329–345.

12. Концепція «Rimland» Н. Спикмена. Геополітика. 2013. URL: <http://studies.in.ua/shpora-geopolitika/1609-koncepcya-rimland-n-spikmena.html> (дата звернення: 05.11.2020).

13. Кралюк П. МІЖМОР'Я: історія та перспективи. Газета «День». № 14. 2020. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/mizhmorya-istoriya-ta-perspektyvu>

14. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського союзу і пострадянський простір. Схід, 2014. №5. С. 80–84.

15. Маккіндер Хелфорд Джон. Відомі географи, географічні персоналії. URL: <http://www.geograf.com.ua/famousgeographers/31-zarubizhni-geografi/810-makkinder-khelford-dzhon> (дата звернення: 28.10.2020).
16. Підписано меморандум з міжнародним трейд-клубом в Україні. Baltic-Blac Economic Forum. 2020. URL: <http://baltic-blacksea.com/en-partnership.htm>
17. Про форум. Baltic-Black sea economic forum. URL: <http://baltic-blacksea.com/about-forum.htm> (дата звернення: 20.11.2020)
18. Синиця Є.В. Шлях із Варягів у Греки. Енциклопедія історії України. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Shliakh_V (дата звернення: 27.10.2020)
19. Таласократія. Енциклопедичний словник з державного управління . уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. НАДУ, 2010.
20. Шемаєв В. Проект міжнародного водного шляху Е40: перспективи та обмеження. «Центр транспортних стратегій» 2019. URL: https://cfts.org.ua/blogs/proekt_mizhnarodnogo_vodnogo_shlyakhu_e40_perspektivi_ta_obmezhennya_482
21. Ярмоєнко С. Балто-чорноморський простір як геополітична стикова зона: теоретичні аспекти. 2014. 2 лют. С. 277 - 284.
22. Беларусь - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2019 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2?reporter=Belarus> (дата звернення: 14.11.2020).
23. Бережкова, Е. С. Концепция С. Хантингтона "Столкновение цивилизаций" в условиях глобализирующегося мира. Минск: БГУ. 2016. С. 29-32.

24. В сторону Беларуси, возможно, едут автоколонны Российской Национальной гвардии. «DELFI».2020. URL: <https://ru.delfi.lt/abroad/belorussia/smi-russkie-nacionalisty-stavyat-pod-sommenie-celostnost-belarusi.d?id=67439062>
25. Все ниже и ниже: порты Латвии теряют грузы и финансирование , Baltnews. 2020. URL: https://lv.baltnews.com/ekonomika_online_novosti/20200817/1024120975/Vse-nizhe-i-nizhe-porty-Latvii-teryayut-gruzy-i-finansirovanie.html
26. Грибин, Н. П. Особенности формирования системы национальной безопасности малых прибалтийских государств. Власть, 2018. С. 264 274.
27. Грузооборот морских портов Украины в 2019 году составил более 160 млн тонн. РЖД-Партнер. 2020. 16 янв. URL: <https://www.rzd-partner.ru/water-transport/news/gruзоoborot-morskikh-portov-ukrainy-v-2019-godu-sostavil-bolee-160-mln-tonn/> (дата звернения: 15.11.2020).
28. Грузооборот портов Латвии: объем и динамика. «Спутник». 2019. URL: <https://lv.sputniknews.ru/infographics/20190913/12439356/Gruзоoborot-portov-Latvii.html>
29. Грузооборот эстонских портов в 2019 году вырос на 5%. 2019. URL: <https://rus.err.ee/1067497/gruзоoborot-jestonskih-portov-v-2019-godu-vyros-na-5>
30. Конобеев В. Битва за Римленд. Ресурс стран Восточной Европы в геостратегии США в Евразии. Беларуская Думка. 2009. С. 55 - 59.
- Латвия - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2019 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2?reporter=Latvia> (дата звернения: 14.11.2020).

31. Король К. Эстония готова помочь Украине: как государство вырвалось от российской агрессии. 2020. URL: https://news.24tv.ua/ru/jestonija-gotova-pomoch-ukraine-gosudarstvo-vyrvalos-novosti-rossii_n1371028
32. Маккиндер Х. Д. Демократические идеалы и реальность. – Полис. Политические исследования. 2011. № 2. С. 134-144
33. Маккиндер Х. Дж. Географическая ось истории // Полис. 1995. №4. С.162–169.
34. Образован Альянс, который будет бороться с имперскими амбициями Кремля. 2014. URL: https://news.24tv.ua/ru/obrazovan_alyans_kotoriy_budet_borotsya_s_imperskimi_bitsiyami_kremlya_n517973
35. Онищенко Ю., Сидоренко С. Війна на трьох: що означає протистояння між Туреччиною, Росією і Сирією. 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/02/28/7106925/> (дата звернення: 12.11.2020)
36. Польские порты в 2019 году обновили рекорд перевалки. Центр транспортных стратегий. 2020. 21 янв. URL: https://cfts.org.ua/news/2020/01/21/polskie_porty_v_2019_godu_obnovili_rekord_pe_revalki_56966 (дата звернення: 14.11.2020).
37. Польша - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2019 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Poland/TOTAL> (дата звернення: 14.11.2020).
38. Почему сократился грузооборот Клайпедского порта . Baltnews. 2020. URL: https://baltnews.lt/ekonomika_online_novosti/20200107/1019679026/Pochemu-sokratilsya-gruzooborot-Klaypedskogo-porta.html

39. Туреччина збила російський Су-24. НАТО провело екстрене засідання. «Укрінформ». 2015. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/1919412-zbitiy-turechchinoyu-litak-buv-rosiyskim.html> (дата звернення: 06.11.2020)
40. Украина - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2019 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/gdp-per-capita>
41. Украина - Импорт и Экспорт - Весь мир - Все товары - Вес нетто (кг); Количество и Стоимость (долл. США) - 2008 - 2018 // TrendEconomy. 2020. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2?reporter=Ukraine> (дата звернення: 15.11.2020).
42. Фененко А. Геополитика "междуморья". Независимая. 2014. URL: https://www.ng.ru/dipkurer/2014-05-19/10_interseas.html
- Зажигаев Борис Лимитрофная территория глобального мира(трансформации государств Балто-Черноморского региона в XXI В.) часть I // Центральная Азия и Кавказ. 2009. №4-5 (6465). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/limitrofnaya-territoriya-globalnogo-mira-transformatsii-gosudarstv-balto-chernomorskogo-regiona-v-xxi-v-chast-i> (дата обращения: 24.10.2020).
43. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций?. Полис. 1994. № 1.С.33–48.
44. Цыганков, А.П. Плюрализм или обособление цивилизаций? Тезис С. Хантингтона о будущем мировой политики в восприятии российского внешнеполитического общества/ Вопросы философии. №2. 1998. С. 18–34.
45. About the WFS. Warsaw security forum. URL: <https://warsawsecurityforum.org/about/>

46. Adriatic – Baltic – Black Sea. Visions of Cooperation – summary of the project. Econmic forum/ URL: <http://www.forum-ekonomiczne.pl/adriatyk-baltyk-morze-czarne-wizje-wspolpracy/?lang=en>
47. Belarus. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/blr> (19/11/2020)
48. Bornio J. Lithuania, Poland and Ukraine Inaugurate ‘Lublin Triangle’. 2020. URL: <https://jamestown.org/program/lithuania-poland-and-ukraine-inaugurate-lublin-triangle/>
49. Bozhilov Y. The Black Sea Region needs new security architecture. Harvard black Sea
50. Can the Belarusian earthquake hit Russia and Europe? «Belarus Partisan» URL: <https://belaruspartisan.org/tag/news>
51. Estonia | Imports and Exports | World | ALL COMMODITIES | Netweight (kg); Quantity and Value (US\$) | 2008 – 2019. URL: <https://trendeconomy.com/data/h2/Estonia/TOTAL>
52. Estonia: Port of Tallinn passenger numbers hit record high for 10th consecutive year. The Baltic Times. 2018. URL: https://www.baltictimes.com/estonia__port_of_tallinn_passenger_numbers_hit_record_high_for_10th_consecutive_year/
53. Freight handling by Estonian ports decreased by 3.2% in July y-o-y. The Baltic Course. 2020. URL: <http://www.baltic-course.com/eng/transport/?doc=158425>
54. GDP per capita (current US\$) – Estonia. the World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=EE>
55. GDP per capita (current US\$) – Latvia. the World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=LV> (29/10/2020)

56. General government gross debt. Eurostat. URL:
https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg_17_40&plugin=1
57. Girlea I. Political component of the regional cooperation as the basis for realization of the Baltic-Black sea concept. URL:
<http://civildiplomat.com/en/political-component-of-the-regional-cooperation-as-the-basis-for-realization-of-the-baltic-black-sea-concept>
58. Goble P. New Polish President Makes Baltic–Black Sea Alliance a Centerpiece of His Foreign Policy. The Jameson Fondation. 2015. URL:
<https://jamestown.org/new-polish-president-makes-baltic-black-sea-alliance-a-centerpiece-of-his-foreign-policy/>
59. Gray passport holders cleared for EU entry. The Baltic Times. 2007. URL:
<https://www.baltictimes.com/news/articles/17193/>
60. Hughes J., Sasse G. Comparing Regional and Ethnic Conflicts in Post-Soviet Transition States. *Regional & Federal Studies*. 11(3).2002. 1-35c.
61. Kuhn U. Prevent escalation in the Baltics. NATO playbook. Carnegie Endowment for International Peace. 2018. 102c.
62. Laruelle M., Rivera E. Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. *IERES Occasional Papers*, 2019. C. 30.
63. Laruelle M., Rivera E. Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. *IERES Occasional Papers*, 2019. C. 30.
64. Latvia. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/lva>
(29/11/2020)
65. Lithuania. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/ltu>

66. Lough J. Integration on Hold for Russia and Belarus. Chatham House. 2020. URL: <https://www.chathamhouse.org/2020/01/integration-hold-russia-and-belarus>
67. Ministry of Foreign affairs of Republic Latvia: -operation among the Baltic States / URL: <https://www.mfa.gov.lv/en/policy/baltic-sea-region/co-operation-among-the-baltic-states-13464-en>
68. Mosbacher G. “Three Seas” central to Europe's recovery. Politico. 2020. URL: <https://www.politico.eu/article/three-seas-central-to-central-europes-recovery/> (Date accessed: 10.10.2020)
69. Phillips H. History of a Nation: Ukrainians under the Second Polish Republic. SLOVO Journal. 2014. URL: <https://blogs.ucl.ac.uk/slovo/2014/03/03/history-of-a-nation-ukrainians-under-the-second-polish-republic/>
70. Pifer S. Crimea: Six years after illegal annexation. Brookings. 2020. URL: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/03/17/crimea-six-years-after-illegal-annexation/>
71. Poland. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/pol> (30/10/2020)
72. Post-Soviet Transition States: An Institutional Approach. ECPR Joint Sessions, Grenoble, 2001. – 29C.
73. Rudnytska U. The prospects for Baltic – Black Sea cooperation in the context of current Russian-Ukrainian relations. *Torun International Studies* 2015, No. 1 (8), pp. 99-107.
74. security Program. 2014, 128 p. http://www.harvardbssp.org/static/files/442/black_sea_2014.pdf

75. Struktura. Litewsko-Polsko-Ukraińska Brygada im. Wielkiego Hetmana Konstantego Ostrogińskiego. URL: <https://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/pages/struktura-2017-01-16-j/> (19/10/2020)
76. Tanner J. Estonia: Russia attack not likely but Baltics under threat. AP News. 2020. URL: <https://apnews.com/article/4c93bbb92085e3350a19bcdb5e04122e>
77. The Grand Hetman Kostiantyn Ostrogski Lithuanian-Polish-Ukrainian Brigade. History. URL: <https://litpolukrbrig.wp.mil.pl/en/pages/history-2019-08-21-3/>
78. Tomaszewska N., Staryk A. Conception of Intermarium in Polish Foreign Policy in XXI century. *Torun International Studies*, , v. 1, n. 10, p. 15-28, oct. 2017. URL: <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSM/article/view/TSM.2017.002/13332>. (Date accessed: 17/11/2020).
79. Ukraine. OEC. URL: <https://oec.world/en/profile/country/ukr> (18/11/2020)
80. Umland A. How to solve the security problem of Ukraine? . 2016, 15 Apr. 112 Ukraine. URL: <https://112.international/opinion/how-to-solve-the-security-problem-of-ukraine-4028.html> (Date accessed: 09.10.2020)
81. Zhelikhovskiy S. Geopolitical dimension of the Baltic-Black Sea region: from the past to the present. «NS.WRITER» 2020. URL: <https://newssky.com.ua/geopolitical-dimension-of-the-baltic-black-sea-region-from-the-past-to-the-present/>
82. Zurawski P. Adriatic-Baltic-Black sea vision of cooperation. *Institute for Eastern Studies*, 2017. C. 32.
83. Celipkala M. Security in the Black Sea Region. Policy report II. *Blackseacom.eu*. URL: <http://www.dzkk.tsk.tr/denizweb/blackseafor/english/agreement/agreement.php>

